

τούτων ἔχομεν τὰ πειράματα τοῦ Benussi ἐπὶ τῶν παραλλαγῶν τῆς ἀναπνοῆς κατὰ τὸ ψεύδεσθαι καὶ τοῦ Utitz τὰ πειράματα ὑποκρισίας (simulation). Ἐπίσης καὶ ὁ Wertheimer, ὁ Klein καὶ ὁ Henning ἐφήρμοσαν πείραμα δι' ἐπίδρασεως διπλῶν λέξεων διαδοχικῶς διδομένων, ὧν ἡ μὲν πρώτη εἶναι ἀσχετος, ἡ δὲ δευτέρα σχετικὴ πρὸς τὴν πρῶτην καὶ διὰ τῶν ὁποίων ἐξακριβοῦται ἡ ἀθωότης ἢ ἡ ἐνοχὴ ἐν τῇ ταχύτητι καὶ τῇ βραδύτητι κατὰ τὰς ἀπαντήσεις. Τοιαῦτα δὲ πειράματα συνδέσεων ἔχουσι γίνῃ ἀπειρα καὶ ἔφερον εἰς πολὺ καλὰ ἀποτελέσματα. Ὁ καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ζυρίχης A. Wreschner κατῳρίωσε διὰ τοιούτων πειραμάτων νὰ φέρῃ εἰς φῶς ὁμολογίαν παρὰ κατηγορουμένου, ὅστις εἰς τὸ δικαστήριον εἶχε κατορθώσῃ νὰ προκαλέσῃ κολλὰς ἀμφιβολίας περὶ τῆς ἐνοχῆς του. Τὸ ἔγκλημα εἶχε διαπραχθῆ εἰς τὸ κέρας τῶν Ηαρισίων Pantin, ὁ δὲ κακοῦργος ἔλεγεν ὅτι ἀγνοεῖ τὸν τόπον τοῦτον. Ὅταν ὅμως κατὰ τὴν διὰ λέξεων ἐπίδρασιν ἤκουσε τὴν λέξιν Pantin, ἀπεκρίθη διὰ τοῦ ὀνόματος τῆς πόλεως Schaffhausen ὅθεν αἰτήγητο, ὅπως ἔδωκε νὰ ἐννοηθῆ ὅτι ἐγνώριζεν ὅτι τὸ Pantin ἦτο ὄνομα προαστείου κλπ.

Διὰ πάντων τούτων καθίσταται φανερόν ὅποιαν καὶ ὀπόσῃ σημασίαν ἔχει ἡ ἐφηρμοσμένη ψυχολογία διὰ τὴν Δικαιοσύνην καὶ τὴν Ποινολογίαν. Ἡδὴ πανταχοῦ τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου κατὰ τὴν ἐκπαίδευσιν ἀπυρνομικῶν καὶ ἀνακριτικῶν ὑπαλλήλων, δεσμοφυλάκων κλπ. διδίδσκεται ἡ ἐφηρμοσμένη ψυχολογία, θεωρεῖται δὲ σπουδαιοτάτη ἔλλειψις ἢ μὴ ψυχοπνευματικῆ διάνωσις καὶ διαπίστωσις τοῦ κατηγορουμένου παρὰ ψυχολόγου ἐπιστήμονος. Πλὴν δὲ τῆς πρακτικῆς ταύτης σημασίας καὶ τὸ θεωρητικὸν δίκαιον ἐξυπηρετεῖ σπουδαίως ἡ ψυχολογία, ἂν λάβωμεν ὅπ' ὅσιν πῶς εἶναι δυνατόν νὰ κριθῆ ἡ κακοῦργος προδιαθέσις καὶ ἡ εἰς τὸν σχηματισμὸν αὐτῆς ἐπίδρασις κληρονομικῶν παραγόντων καὶ τοῦ περιβάλλοντος.

Β) Εἰδικὴ ψυχοδιαγνωστικὴ καὶ ψυχαστεχνία.

Κατὰ τὸ εἶδος τοῦτο τῆς ἐφηρμοσμένης ψυχολογίας πρόκειται περὶ ἐξακριβώσεως ὄρισμένων πνευματικῶν καὶ σωματικῶν προδιαθέσεων καὶ ἰκανοτήτων ἀπαραιτήτων δι' ὄρισμένα ἐπαγγέλματα. Τὸ πείραμα καὶ ἡ ἐν γένει ἔρευνα φέρει τὸν χαρακτῆρα προγνώσεως διὰ τὴν μέλλουσαν ἐπαγγελματικὴν ἐπίδοσιν προσώπου τινος. Ἐπειδὴ δ' ἡ τοιαύτη πρόγνωσις ὅσον ἀσφαλεστέρα καὶ μὴ ἐμπειρικὴ ἀπλῶς, τόσον σπουδαιοτέρα θεωρεῖται κατὰ τὴν ἐκλογὴν ἐπαγγέλματος διὰ τοὺς μαθη-

τεγομένους καὶ δοκίμους καὶ διὰ τὰς επαγγελματικὰς διευθύνσεις, διὰ ταῦτα ἡ ἔξετασις τῶν σωματικῶν καὶ πνευματικῶν προδιαθέσεων ἐν σχέσει πρὸς τὸ εἶδος καὶ τὸν τρόπον ἐργασίας ἐκίστεον ἐπαγγέλματος ἐχαροτάσθη ἐνθουσιωδῶς. Ἀλλὰ δὲν περιορίσθη ἡ ἐπίδοσις τῆς ψυχολογίας μέχρι τοῦ σημείου τούτου. Παράλληλως πρὸς τὴν συστηματοποίησιν τοῦ εἶδους καὶ τοῦ τρόπου κινήσεων καὶ ἐργασίας ἐκίστεον ἐπαγγέλματος, ἵνα ἐπὶ τῇ βάσει ταύτης ἐξετασθῇ τὸ ὑπὸ πειραματισμὸν πρόσωπον, καλλιεργεῖται καὶ ἡ ἐπὶ ψυχολογικῶν βάσεων ὀργάνωσις τῆς ἐργασίας καὶ ἐπαγγέλματος καὶ ἡ συστηματοποίησις τῶν μέσων διαδόσεως καὶ καταναλώσεως ἢ ἐκτιμήσεως τῶν προϊόντων τῆς ἐργασίας.

Κατὰ τὸ 1908 ἐν Βοστώνῃ τῆς Ἀμερικῆς ιδρύθη τὸ πρῶτον Ἰνστιτούτον συμβουλῶν πρὸς ἐκλογὴν ἐπαγγέλματος. Ἐρευνῶνται ἐν αὐτῷ αἱ αἰσθησιαί, ὑγιεινῶς τεχνικαὶ καὶ κοινωνικαὶ ἰδιότητες ἐκίστεον ἐπαγγέλματος καὶ παρακολουθοῦνται αἱ διαίτησις κλίσεις τῶν μαθητῶν καὶ δεξιότητις. Ἐν Φιλαδέλφειᾳ ὁ Taylor (καμφ. Ταίλερ) κατόπιν ἀναλαμβάνει τὴν ὀργάνωσιν καὶ συστηματοποίησιν τῆς ἐργασίας οὕτως ὥστε, διὰ τοῦ καταμερισμοῦ, διὰ κατανομῆς ἀναλόγου πρὸς τὰς ἀπαιτημέναις δεξιότητις καὶ τὰς πνευματικὰς ἐνεργείας, διὰ χρήσεως καταλλήλου ἐνέσθεως καὶ καύσεως, νὰ ἐπιτυγχάνηται ἡ μεγαλύτερη ἀπόδοσις, ἡ ὀλιγοτέρα κατάρχρησις δυνάμεων καὶ ἡ τελειότερη ἐργασία. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον αἱ ἐργατῆαι ὑποβάλλονται πρὸς αὐτοῦ εἰς πειραματικὴν ἔρευναν καὶ ἐπιλογὴν (1), ἡ ἐργασία συστηματοποιεῖται καὶ ὀργανοῦται, ἡ ἀπόδοσις αὐξάνει καὶ τὰ ἔξοδα ὀλιγοστεύουσιν. Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν τοιοῦτων πειραματικῶν ὁ H. Münsterberg ἐφαρμόζει κατ' ὀλοκληροῦσαν τὴν πειραματικὴν ψυχολογίαν λαμβάνων ὅπ' ὄψιν, ὡς καὶ ἀνωτέρω εἶδομεν, ἀφ' ἑνὸς μὲν τὸ ὅτι ἡ δι' ἡμῶν ἐκδηλουμένη «ἐνεργητικότης» σωματικὴ καὶ πνευματικὴ εἶναι δυνατὸν νὰ ἐξεκλιθῆται πειραματικῶς, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὴν ἔξετασιν τῆς τοιαύτης ἐνεργητικότητος ἐν σχέσει καὶ κατ' ἐφαρμογὴν πρὸς ὀρισμένον εἶδος καὶ τρόπον ἐργασίας καὶ ἐνεργείας. Ἡ «ψυχοτεχνία», ἔλαβε δι' αὐτοῦ τοιαύτην ἔκτασιν ὥστε νὰ ἀναφέρηται εἰς κασιπνδῆποτε ἐπαρὴν ψυχολογικῆς ἐνεργείας καὶ πράξεως. Κατὰ τὴν πειραματικὴν ἔρευναν ἔπρεπε νὰ λαμβάνονται ὡς βάσις, ἀφ' ἑνὸς μὲν μικρογραφία ἢ πραγματικαὶ εἰκόνες τοῦ μηχανισμοῦ τῆς λει-

(1) Σημ. Κατ' ἀρχὰς ἐξέτασεν 120 γυναῖκας, ὡς πρὸς τὴν ταχύτητα ἐκτιμήσεως τῆς κανονικότητος χαλυβδίνων σφαιριδίων ἐκλεγομένων πρὸς αὐτῶν ἐν τῇ ἐργασίᾳ καὶ δι' ἐφαρμογῆς τῆς κατανομῆς τῆς ἐργασίας καὶ τῆς ὑπεριμώσεως τῆς τελειότερας ἐργασίας κατάρχρησις νὰ πολλαπλασιασθῇ τὴν ἀπόδοσιν ἀπὸ πάσης ἀπόψεως.

τουργίας και τῆς οργανώσεως ἑνὸς ἐπαγγέλματος, ἀφ' ἑτέρου δὲ αἱ προ-
 τεύουσαι ψυχοπνευματικαὶ ἐνέργειαι καὶ αἱ δεξιότητες, ὡς καὶ αἱ δευ-
 τερεύουσαι κινήσεις. Συμφώνως πρὸς τοιοῦτον πρόγραμμα προέβη εἰς
 τὴν συστηματοποίησιν εἰδικῆς πειραματικῆς ἐξετάσεως τηλεφωνητριῶν,
 λαβὼν ὑπ' ὄψιν ὁκτὼ διαφορῶν εἰδικῶν ψυχοπνευματικῶν ἐνεργειῶν ἀπα-
 ραιτήτους διὰ τὴν πλήρη καὶ τελείαν ἐκτέλεσιν ἐργασίας τοῦ εἴδους αὐ-
 τοῦ. Ἡ ταχῆα καὶ πλήρης ἀπομνημόνευσις ἀριθμῶν, ἡ προσοχή, ἡ δι-
 αανοητικότητα, ἡ ἀκρίβεια κατὰ τὴν διάκρισιν τῶν χωρικῶν σχέσεων, ἡ
 ταχύτης καὶ ἀκρίβεια κατὰ τὰς κινήσεις, ἐξετάζονται καὶ εἰς ὀμάδας,
 ἐνῶ αἱ λοιπαὶ τρεῖς δεξιότητες ἐξετάζονται κατ' ἄτομα. Εἶναι δ' αὗται
 ἡ ἀκρίβεια κατὰ τὴν κίνησιν (εὗρεσις τοῦ μέσου ἀκριβῶς σημείου ἐπὶ
 μικροῦ σταυροῦ ἐπὶ χάρτου διὰ τοῦ μολυβδοκοκονδύλου, κλπ.), ἡ ἀκρίβεια
 κατὰ τὴν κατανομήν καὶ διάκρισιν, ἡ ἀκρίβεια κατὰ τὴν συσχετίσιν.
 Ἐπίσης ἐξετάζονται ἡ δευδέρκεια, ἡ σαφήνεια κατὰ τὴν διατύπωσιν καὶ
 προφορᾶν, ἡ κανονικότης καὶ διάστασις τῶν δακτύλων, ἡ ταχύτης σφυγ-
 μοῦ καὶ ἀναπνοῆς. Οὕτω ἡ δυνάμει τῆς ἀπλῆς ἐντυπώσεως ἐκλογὴ τῶν
 προσώπων ἀντικαθίσταται δι' ἐπιστημονικῆς μεθόδου προφυλαττοῦσης
 καὶ τὴν ὑπηρεσίαν ἀπὸ ἀκαταλλήλων ὑπαλλήλων καὶ τοὺς μέλλοντας
 νὰ ἐπιδοθῶσιν εἰς τοιοῦτον ἐπάγγελμα ἀπὸ ματαίας προσπαθείας καὶ
 ἀπὸ βεβαίας ἀποτυχίας, καθ' ὅσον εἶναι γνωστὸν ὅτι ἔργον μὴ συνοδευ-
 ὄμενον ὑπὸ ἐνδιαφέροντος καὶ χαρᾶς εἶναι καταναγκαστικὸν καὶ βασα-
 νιστικόν. Καθ' ὅμοιον τρόπον ἀναλύονται διάφοροι ἐπαγγελματικαὶ ἐρ-
 γασίαι εἰς τὰ συστατικὰ αὐτῶν καὶ ἐξετάζονται κατὰ τρεῖς δυνάμενον
 δι' ἀπλῶν μέσων καὶ δι' ἀριθμῶν νὰ φέρῃ εἰς τὸν σχηματισμὸν σαφοῦς
 ἰδέας. Στοιχειοθετεῖται, ὀδηγοὶ αὐτοκινήτων, ἀεροπλάνων, ὀδηγοὶ καὶ ὑπάλ-
 ληλοι λεωφορέων καὶ σιδηροδρόμων, ὑπάλληλοι γραφείων καὶ διαφό-
 ρων ἐμπορικῶν ἐργασιῶν κλπ. ἐξετάζονται καὶ ἐκλέγονται κατ' αὐτὸν τὸν
 τρόπον. Ὁ Möde, ὁ Giese, ὁ Rupp, ὁ Lirmann, ὁ Baumgarten καὶ
 πλεῖστοι ἄλλοι ἐν Εὐρώπῃ καὶ ἐν Ἀμερικῇ καλλιεργοῦσι τὴν τοιοῦτου εἴ-
 δους ψυχοτεχνίαν καὶ προσπαθοῦσι νὰ ἐξεύρωσι ὅσον τὸ δυνατόν τελει-
 οτέρας καὶ ἀπλουστερας διὰ τὴν εὐκόλον χρῆσιν μεθόδους. Πρὸς τοῦτο
 γίνεται προσπάθεια ἀντικαταστάσεως τῶν πειραματικῶν ὀργάνων δι'
 ἰχνογραφημάτων, πλαστικῆς, σχημάτων καὶ ἀπλῶν ἀντικειμένων, ἵνα
 ὄχι μόνον εὐκολώτερον γίνηται ἡ ἐξέτασις, ἀλλὰ καὶ ἵνα ἀπαιτῆ ὀλιγώτε-
 ρον χρόνον καθισταμένης δυνατῆς οὕτω τῆς ἐξετάσεως πολλῶν συγχρόνως.

Ἡ διάδοσις τῆς ψυχοτεχνίας εἶναι μεγίστη καὶ ἡ καλλιέργεια αὐτῆς
 ἐπιμελεστάτη. Ἦδη ἔχουσι ἰδρύσῃ καὶ ἴδια ἀκόμη ψυχοτεχνικὰ ἐργα-
 στήρια ἰδιωτικαὶ ἐπιχειρήσεις καὶ κρατικαὶ ὑπηρεσίαι, ὅπως π. χ. ἡ γε-

νική ηλεκτρική εταιρεία του Βερολίνου, αἱ εταιρεῖαι Löwe καὶ Κρούπ, ἡ τροχοδρομικὴ ὑπηρεσία τοῦ Βερολίνου, ἡ Γερμανικὴ ὑπηρεσία τῶν ταχυδρομείων, τηλεγράφων καὶ τηλεφώνων κλπ. Τῆς διαδόσεως δὲ καὶ ἐκτάσεως, ὡς καὶ τῆς σημασίας διὰ τὸν πλουτοπαραγωγικὸν καὶ τὸν οἰκονομικὸν βίον μιᾶς χώρας, τῆς ψυχοτεχνίας, λαμβάνομεν σαφεστέραν ἔννοιαν ἐὰν εἰς πάντα ταῦτα προσθέσωμεν καὶ τὴν ὀργάνωσιν δι' αὐτῆς τῆς διαδόσεως τῶν προϊόντων ἐργασίας (ὀεκλάμας), τῆς σκοπίμου δημοσιεύσεως καὶ χρήσεως τῆς ἀγγελίας κλπ. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον καὶ ἡ ἀνάπτυξις καὶ ἐξέλιξις τῆς βιομηχανικῆς, γεωργικῆς, τραπεζικτικῆς ἐμπορικῆς κλπ. ἐργασίας φέρει εἰς τὴν ἀνίγκην ἐπιστημονικῆς γνώσεως τῶν ψυχολογικῶν ὄρων τῆς ἐργασίας, ἄνευ τῶν ὁποίων ἡ πρόοδος καὶ ἡ ἐπιτυχία δὲν εἶναι πλέον ἐξησφαλισμένα.

Ι. Ψυχοπαθολογία καὶ Παθολογία ἢ Ἰατρικὴ ψυχολογία.—Τὰ παθολογικὰ φαινόμενα καὶ τὰς ἀνωμαλίους καταστάσεις ἐξετάζει ἐπίσης ἡ ἐρημοσμένη ψυχολογία καὶ βοηθεῖ οὕτω σπουδαίως τὴν ψυχιατρικὴν. Λαμβάνει ὅμως ὑπ' ὄψιν καὶ τὴν ἐπίδρασιν οὐασδήποτε ἄλλης παθήσεως μὴ πνευματικῆς καὶ ψυχικῆς καθ'αυτὴ, ἐπὶ τοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου καὶ οὕτω παρέχει εἰς τὸν ἰατρὸν τὴν εὐκολίαν διαγνώσεως, θεραπείας καὶ ἐμβαθύνσεως εἰς τὰ κατὰ τὴν ἰδιοτυπίαν τοῦ ἀσθενοῦς. Λόγω τῆς τῆς τῆς αὐτῆς διτλῆς ἐπίδρασεως τῆς ψυχολογίας ἐνταῦθα, ἔχομεν, ἅψ' ἑνὸς μὲν ψυχολογίαν ἀσχολουμένην εἰς τὰς ἀνωμαλίους καὶ παθολογικὰς καταστάσεις τοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου, ἅψ' ἑτέρου δὲ τῆς αὐτῆς παρακολουθοῦσαν καὶ ἐξημενεύουσαν τὰς ἀλλοιώσεις καὶ μεταβολὰς τῶν λειτουργιῶν τῆς συνειδήσεως καὶ τοῦ ψυχικοῦ βίου δι' ἐπίδρασεως τῶν νόσων καὶ ἀσθενειῶν. Ἡ πρώτη ὀνομάζεται ψυχοπαθολογία, ἡ δὲ δευτέρα Παθολογία ἢ Ἰατρικὴ ψυχολογία.

Ἡ ψυχοπαθολογία βιαιζομένη εἰς τὰς ἀλληλεπίδρασεις καὶ εἰς τὴν ἀλληλουχίαν σώματος καὶ ψυχῆς καὶ ἰδίᾳ νευρικοῦ συστήματος καὶ ψυχικῶν λειτουργιῶν καὶ φαινομένων, δὲν ἀποδίδει πλέον τὰς πνευματικὰς καὶ ψυχικὰς νόσους ἢ τὰς ἀνωμαλίας κατὰ τὴν λειτουργίαν τῆς συνειδήσεως εἰς ἀγνωστα καὶ ἐξωτερικὰ αἷτια, ἀλλ' εἰς ὀργανικὰ τοιαῦτα καὶ ἐσωτερικά. Διὰ τῆς προόδου τῆς ἀνατομίας, φυσιολογίας καὶ Παθολογίας καὶ διὰ τῆς παραλλήλου ἀναπτύξεως τῆς ψυχολογίας γενικῶς, ἤλθεν εἰς φῶς λ. χ. ὅτι αἱ γλωσσικαὶ ἀνωμαλίες καὶ ἡ ἀφασία ὀφείλονται εἴτε εἰς κακὴν ὀργανικὴν σύστασιν, εἴτε εἰς πιερωμένην ἐπίδρασιν ψυχικῶν καταστάσεων, δι' ὧν ἐπῆλθεν ἀλλοίωσις καὶ παθολογικὴ κατάστασις εἰς τὴν λειτουργίαν τῶν νεύρων. Ἐπίσης ἡ ἀνασθησιμὴ ἢ ὑπαι-

σθησία κατά προσβολάς τοῦ νοτιαίου μυελοῦ, ἢ ἀσθένεια τῆς μνήμης· κατά περιπτώσεις νευρασθενείας καὶ κατά προοδευτικὴν παράλυσιν, αἱ ἀσθένειαι τῆς διανοητικότητος, ἢ ἀποβλακωσις καὶ ἡ ἠλιθιότης, ἢ *Dementia praecox* ἀποδίδονται εἰς σωματοψυχικὰς ἢ ψυχοπνευρικὰς καταστάσεις. Ἡ ἔρευνα τῆς δευτέρας αἰσθημάτων καὶ τῆς τελειότητος κατὰ τὴν λειτουργίαν τῶν αἰσθητηρίων ὀργάνων (ἀβλεψία χρωμάτων, ἔλλειψεις κατὰ τὴν ἀντίληψιν ἤχων καὶ τόνων, τυφλότης, κωφότης, ἀνωμαλίας κατὰ τὰς ἀντιδράσεις καὶ κινήσεις) ἀπεκάλυψεν ὅτι πλεῖστοι ψυχοπνευματικαὶ ἀνωμαλίας προέρχονται ἐκ τούτου. Καὶ ὄχι μόνον ἡ ἐλαττωματικὴ κατάστασις αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ ἡ ὑπερτελεία καὶ ὑπερεντατικὴ λειτουργία ἔφερεν εἰς τὴν διαπίστωσιν σπουδαιωτάτων ψυχοπνευματικῶν νόσων. Ἡ παρακολούθησις τῆς ὑπερευαισθησίας τῶν ὑστερικῶν, τῆς κοπώσεως καὶ ἐντίσεως τῶν νευρασθενῶν, τῶν διαφόρων φοβιῶν (λ. χ. ὑποφοβίας, διωγμοφοβίας κλ.) τῆς παρανοίας, τῆς μελαγχολίας, ὑποχονδρίας, τῶν ὑπερδιεγέρσεων καὶ ἐκστάσεων, τῆς μεγαλομανίας, τῆς ὑπερτροφίας τοῦ Ἐγώ, τῆς μανίας καὶ τῶν ἄλλων ἀνωμαλιῶν καὶ ψυχώσεων, ἀπεκάλυψε διαφόρους βαθμοὺς καὶ εἶδη ἀνωμαλιῶν καὶ νοσηρῶν ψυχοπνευματικῶν καταστάσεων, ἅς μετὰ τῆς ψυχιατρικῆς διαγιγνώσκει καὶ θεραπεύει καὶ ἡ ψυχοπαθολογία ἢ ἐξευρίσκει καὶ ὑποδεικνύει τὰ προφυλακτικὰ ἀπὸ τούτων μέσα. Ὡσαύτως μετὰ τῶν τοιούτων κατὰ ποσὸν καὶ βαθμὸν ἀλλοιώσεων ἐν ταῖς ψυχικαῖς καὶ πνευματικαῖς λειτουργίαις παρακολουθεῖ καὶ ἐρευνᾷ ἡ ψυχοπαθολογία καὶ τὰς ποιοτικὰς ψυχοπνευματικὰς διαστρεβλώσεις καὶ παραμορφώσεις τοῦ κανονικοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου. Αἱ ψευδαισθησίαι, τὸ διπλοῦν ἐγώ, ἢ διαστρέβλωσις τῆς γενετησίου ὁρμῆς καὶ ἡ παρὰ φύσιν ἀσέλγεια κλπ. ἀποτελοῦσι τὸ εἶδος τοῦτο τοῦ ἀντικειμένου τῆς ψυχοπαθολογίας, ἢ ὅποια μετὰ τῶν θεραπευτικῶν ἐνεργημάτων ἐχάρισεν εἰς τὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν περὶ ἐντοπισμοῦ εἰς ὁρισμένα κέντρα τοῦ ἔγκεφάλου τῶν ψυχικῶν λειτουργιῶν θεωρίαν. Ἡ τιαύτη δὲ συσχέτισις σωματικοῦ ὀργανισμοῦ καὶ ψυχικῶν λειτουργιῶν ἔφερεν εἰς τὴν κατανόησιν τῆς ἀλληλεπιδράσεως ἔγκεφάλου καὶ συνειδήσεως καὶ εἰς σοβαρὰν ἐξυπηρέτησιν τῆς ψυχολογίας διὰ παρακολούθησεως καὶ διαπιστώσεως τῶν ἀνωμαλιῶν καὶ τῶν νοσηρῶν καταστάσεων.

Καὶ ἡ *Παθολογία* δὲν ὑστερεῖ κατὰ τὴν σπουδαιότητα καὶ σημασίαν, εἰάν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὴν ψυχολογικὴν σημασίαν ἣν ἐνέχουσιν αἱ ἱατρικαὶ περιθάλψεις κατὰ τὴν λήψιν προφυλακτικῶν μέτρων, κατὰ τὰς διαγνώσεις καὶ κατὰ τὰς θεραπείας. Ἡ προφύλαξις κατὰ τε τὴν κοινωνικὴν καὶ τὴν δημοσίαν ὑγιεινὴν καὶ κατὰ τὴν ἐκασφάλισιν τῆς

ατομικῆς ἐδεξίας βασίζεται εἰς ψυχολογικούς ὄρους καὶ παρωτιηόσεις. Ἡ ἐξευγένισις, ἡ παρακολούθησις τῆς κληρονομικότητος καὶ τῶν κοινωνικῶν συνθηκῶν, ἡ παρακολούθησις τῆς ἐπιδριόσεως τοῦ περιβάλλοντος, δηλητηριωδῶν οὐσιῶν καὶ χρήσεως ἄλκοόλ, τῆς ἐξέλξεως καὶ μεταμορφώσεως διὰ τῶν ἡλικιῶν κλπ. φέρει πρὸς ἀλλοιώσεων καὶ μεταβολῶν ψυχοπνευματικῶν, ἄνευ τῆς γνώσεως τῶν ὁποίων αὐτὴν μέτρον προφυλάξεως εἶναι δυνατόν νὰ τελεσφορήσῃ. Κατὰ τὴν διαγνώσιν ἐπίσης δὲν πρόκειται μόνον περὶ προσδιορισμοῦ ἀσθενείας τινος ἀπλῶς, ἀλλὰ καὶ περὶ καθορισμοῦ τῆς ἐν γένει κατωτάσεως (ποιματικῆς καὶ ψυχοπνευματικῆς) τῆς ἀκατελεύτου ἕως ἡμετέρας ἢ ἀγνοίας τῆς ἀνομιαίας. Ἡ κατὰστασις τῶν αἰσθησίων, ἡ μνημονικὴ λειτουργία, ἡ φαντασία, αἱ ἕμμοιαι παρωτιήσεις καὶ ἰδέαι ἀκατελεύτου προβλήματα ἐκ τῆς λύσεως καὶ ἐορμηθείς τῶν ὁποίων ἐκφυγῆται ἢ ὅλη ἐπιτυχία τῆς διαγνώσεως καὶ ὁ καθορισμὸς τοῦ εἴδους καὶ τῆς ἐκτίσεως τῆς νόσου. Ἡ θεωρία, ἐπιτὸς εἶναι πρόκειται περὶ τοιαύτης δι' ὀλικῶν καθαρῶς μέσων, φέρει πρὸς σπουδαιότερον ψυχολογικῶν καθαρῶς ἐπιτημέτων ὅταν μάλιστα γίνῃται διὰ παραμετρίων: καὶ ἔγχειρίσεως αἰθέρων, κατὰ τὴν ἀσκανόνισιν τῆς ἀνομιῆς, γλωσσικῶν σφαιλιμῶν, κατὰ τὴν ἐπανόστιον λειτουργίας αἰσθησίων κλπ. Σπουδαιότεραι ὅμως εἶναι ἡ ψυχοθεραπεία, ὅποτε πρόκειται περὶ κατωτάσεων μεταδιδόμενης καὶ ἀσθενείας. Κατὰ τὴν ἀσκανόνισιν τοιαύτην ὁ ἰατρός ἔχει ἀνάγκην τελείας γνώσεως τῶν παιδοψυχολογικῶν ἀξιώσεων, τῆς ἀνομιῆς καὶ τοῦ τοῦτοῦ ἐπιδριόσεως δι' ὀλοβολῆς κλπ. ἐφ' ὅσον προτιθέται νὰ κατωστήσῃ εἰς τὸν ἀσθενῆ γνοσὶά τὰ αἶτια τῆς κατωτάσεως του καὶ νὰ θεωρηθῆσῃ αὐτόν. Ἡ οὐκείτης καὶ ἡ ἐπιβολή, ὁ τοιαύτος ἐκφορῆσεως ἢ ἀστίσις καὶ τὸ ὄρος ἀρίστη νὰ εἶναι οὐκείτως καθορισμέναι δεδομένου μάλιστα ὄντος ὅτι καὶ ὁ ἀσθενῆς ἀποσπασθῆι νὰ εὐδότησῃ κατὰ τοιαύτας περιπτώσεις εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ἰατροῦ. Ἡ ὀλοβολή ἀστίσι εἰς ἄλλου νὰ φέρῃ εἰς αὐτὸν ὀλοβολήν, ὅποτε, ἄλλως ἀποδριζήθη καὶ διὰ τῶν πειραμάτων τοῦ Emil Kraepelin (1), κατωστήσῃ ἡ ἀλῆσις καὶ τελεία ἀποκαταστάσις τοῦ ἀσθενῆς ἀπὸ ἐμμόνων κατωτάσεων, ἀσθενείας, νευρικότητος κ. τ. τ. Σπουδαίον σημαίον κατὰ τὴν ψυχοθεραπευτικὴν ἐνέχει καὶ ὁ ὕπνοισμὸς, διὰ τοῦ ὁποίου ὁ ἀσθενῆς (τῆ ἐπιδριόσει ἀνομιῆσεως, συναισθημάτων, ὀλοβολῆς ἢ τοῦ εἴδους ψυχολογικῆς λειτουργίας) ἀποδριζόμενος εἰς κατὰστασιν ἡμερολογίου, ὁλοβότηται τὰ μάλιστα εἰς

(1) "Ὅσα ἡμετέραν σχετικὴν πειραματικὴν ἀποδοτικῶσαν ἐν τῇ ἐφημερίδι "Ελεόθερον βῆμα" Ἀθηνῶν κατὰ Νοεμβρίον τοῦ 1921.

την επίδρασιν τῆς ὑποβολῆς καὶ ἡ ἀπαλλάσσεται τῆς νόσου, ἐφ' ὅσον θὰ ἐπρόκειτο περὶ ψυχοπνευματικῆς ἀνωμαλίας, ἢ ἐλαφρύνεται τῶν πό-
νων, ἐφ' ὅσον θὰ ἐπρόκειτο περὶ ὀργανικοῦ καθαροῦ νοσήματος. Ἐν-
ταῦθα δύναται νὰ τονισθῇ καὶ ἡ δύναμις καὶ ἡ κατάλληλος χρῆσις τῶν
θεραπευτικῶν συναισθημάτων καὶ τῆς πίστεως, ἢ ὅποια ἐπιδρᾷ πολὺ
περισσότερον τῆς ἐπιβολῆς καὶ ὑπνωτίσεως. Εἰς τὰ ψυχοθεραπευτικὰ
μέσα συγκαταλέγονται τέλος καὶ ἡ ψυχοανάλυσις καὶ ἡ θεραπευτικὴ παι-
δαγωγικὴ. Διὰ τῆς ψυχοανάλυσεως καὶ πειραματικῆς δυνάμει ἐπιδρά-
σεως λέξεων καὶ περιγραφῆς ὀνείρων καθοδηγούμεθα εἰς ἀνακάλυψιν
ἐκδηλώσεων ἐμμέσως προδιδουσῶν ἐπιβολὴν παραστάσεων καὶ συναι-
σθημάτων ἀσυνειδήτως ἢ ὑποσυνειδήτως ἐπιδρώντων. Διὰ διαφωτίσεως
τοῦ ἀσθενοῦς ὅτι πρόκειται περὶ ἐπιδράσεως τοιούτων καταστάσεων
ἀπαλλάσσεται οὗτος τῆς ἐπιδράσεως αὐτῶν (*). Αὐτὸ τοῦτο ἐπιδιώκει καὶ
ἡ θεραπευτικὴ Παιδαγωγικὴ ἀνακαλύπτουσα τὰς ἀνωμάλους καταστά-
σεις καὶ λαμβάνουσα προφυλακτικὰ κατ' αὐτῶν μέτρα.

Ἐκ τῆς πλουσιωτάτης σχετικῆς βιβλιογραφίας καὶ τῶν ψυχοπαθο-
λογικῶν ἢ παθοψυχολογικῶν ἐργασιῶν ἀξιοὶ σημειώσεως εἶναι αἱ ἑξῆς
ἐργασίαι: *Lipman* (Handbuch psychologischer Hilfs mittel der
psychiatrischen Diagnostik), *Schlöss*: Einführung in die Psy-
chiatrie, *Kraepelin*: Einführung in die psychiatrische klinik,
Sommer: Lehrbuch der psychopathologischen untersuchungs
methoden, *G. Störring*: Vorlesungen über Psychopathologie, *Jas-
per*: Allgemeine Psychopathologie, *Bleuler*: Lehrbuch d. Psy-
chiatrie, *Gregor*: Leitfaden d. exper. Psychopathologie, *Gruhle*:
psycholog. des abnormen, *Prinzhorn*: Bildneriei des Geisteskran-
ken, *Saute de Sanctis* περὶ ὕπνου καὶ ὀνείρων, *Moll*: περὶ ὑπνωτι-
σμοῦ, *Hirschlaff*: Hypnotismus und Suggestivtherapie, *Lud-
wig*: Vorlesungen üb. d. Bau d. nervösen Zentralorgane des Men-
schen und der Tiere κλπ. Ἐπίσης πλεῖστα μεταπολεμικὰ περιοδικὰ περι-
λαμβάνουσι σπουδαιοτάτας ψυχοπαθολογικὰς καὶ παθοψυχολογικὰς μελέ-
τας ἐκ παρατηρήσεων ἐπὶ ἐγκεφαλικῶν τραυμάτων, ἐγχειρήσεων, ἀπολείας
αἰσθητηρίων ὀργάνων, νευρασθενειῶν κλπ. κατὰ τὸν εὐρωπαϊκὸν πόλεμον.

39. Ἡ συγκριτικὴ ψυχολογία.

Ἡ συγκριτικὴ ψυχολογία περιλαμβάνουσα τὰ διὰ συγκρίσεως καὶ
παρατηρήσεως κυρίως δυνάμενα νὰ ἐρευνηθῶσι καὶ ἐξηγηθῶσι ψυ-

*) Ὅρα καὶ ἀνωτέρω Ψυχοανάλυσιν καὶ πειραματικὴν ψυχολογίαν.

χοπνευματικὰ φαινόμενα, διακρίνεται τῆς πειραματικῆς καὶ ἄρηροσμέ-
νης ψυχολογίας κατὰ τὴν μέθοδον. Αὕτη δηλαδὴ ἔξαρτᾷ τὸ ἔργον αὐ-
τῆς ἐκ τῶν ἀνακοινώσεων τῶν ἐξετάζομένων καὶ προϋποθέτει ἰκανότητα
αὐτοῦ πρὸς τοῦτο, ἐνῶ ἡ συγκριτικὴ ψυχολογία δὲν ὑπολογίζει εἰς ἄμε-
σον ἀνακρίνωσιν καὶ γλωσσικὴν ἐκδήλωσιν, ἀλλ' ἐκ τῶν ἐκφράσεων, τῶν
κινήσεων, τῶν φαισιολογικοψυχικῶν ἀλλοιώσεων καὶ μεταβολῶν δι' ἐπι-
δράσεως πειραματικῆς ἢ μὴ, προσπαθεῖ νὰ μαντεύσῃ τὸ πραγματικῶς
συμβαῖνον συγκρίνονσα τὰς ὑπὸ μελέτην καὶ ἔρευναν καταστάσεις πρὸς
τὰς ἐν ἡμῶν τοιαύτας κατὰ παρομοίαν συνθήκας. Εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοι-
ούτου εἴδους ψυχολογίας ἔδωκεν ἀφορισμὴν κυρίως ἡ τάσις πρὸς ἔξακρι-
βωσιν τῆς ψυχικῆς καὶ πνευματικῆς γενέσεως καὶ ἐξελίξεως, ἡ ὁποία κατ'
ἐπίδρασιν ἰλιυτικῶν θεωριῶν ἔφερεν εἰς τὴν ἔρευναν καὶ σύγκρισιν τοῦ
ψυχικοῦ βίου κατὰ τὴν πρώτην αὐτοῦ μορφήν ἐν τῇ βρεφικῇ ἡλικίᾳ καὶ
κατὰ τὴν ἐκδήλωσιν αὐτοῦ εἰς κατώτερα ὀργανικὰ ὄντα, ἢτοι τὰ ζῶα.
Οὕτω ἀπὸ τὴν συγκριτικὴν ψυχολογίαν καίην ἀνεπτύσσονται ἡ Ζωο-
ψυχολογία καὶ ἡ Παιδοψυχολογία ὡς ἰδιαιτέροι κλάδοι. Ἡ
παισιολογησὶς ὅμως τῆς γενέσεως καὶ ἐξελίξεως ἐκ τῶν πρώτων μορ-
φῶν καὶ ἀρχῶν ἔφερεν εἰς τὴν ἀνάγκην παισιολογησὶς καὶ τῆς ἐξε-
λίξεως τοῦ ψυχοπνευματικοῦ βίου ἐν τῷ κοινωνικῷ βίῳ, ὅστις ἐν τῷ
βίῳ τῶν λαῶν, κοινωνιῶν, τάξεων, ὁμιλιῶν κλπ. παρουσιάζει ἀνωτέρας
ἐκδηλώσεις δυναμίας νὰ ἐρευνηθῶσι καὶ ἐρμηνευθῶσι διὰ μελέτης καὶ
συγκρίσεως τῶν ἔργων πολιτισμοῦ, τῶν ἠθῶν, ἐθίμων, γλώσσης, θρη-
σκείας, τέχνης, ἐργασίας, πολιτικοῦ βίου κλπ. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον
ὄχι τὴν συγκριτικὴν ἐπίσης ψυχολογίαν ἀνεπτύχθη καὶ τὸ εἶδος τῆς
λαοψυχολογίας ἢ κοινωνικῆς, ὁμιλιακῆς κλπ. ψυχολογίας, δι' ἧς
συμπληροῦται ἡ ἔκτασις τῆς ἐρεῖνης τῶν ψυχοπνευματικῶν φαινομένων
καὶ λειτουργιῶν. Ἐκτὸς τῆς βίβου ταύτης λοιπὸν διακρίνομεν τὴν συγκρι-
τικὴν ψυχολογίαν εἰς Ζωοψυχολογίαν, Παιδολογίαν ἢ Παιδο-
ψυχολογίαν καὶ Λαοψυχολογίαν.

α'. Ἡ Ζωοψυχολογία.

Ἄνευκθον, ὄχι μόνον τὴν ἐπιστήμην, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀπλὴν πείραν
καὶ παρατήρησιν ἀποσχόλησιν αἱ ψυχικαὶ τῶν ζῴων ἐκδηλώσεις, αἱ
ὁποῖαι, ὡς ὁμοῦζουσαι πρὸς τὰς λειτουργίας τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὰς ἀλ-
ληλεπιδράσεις, ἀπετέλεσαν ἀντικείμενον διαφόρων ἐξηγήσεων καὶ ἐρμη-
νειῶν. Αἱ περὶ μετεμψυχώσεων θεωρίαι ἀπὸ τῶν παλαιωτάτων χρόνων
(Πυθαγόρειοι κλπ.) μέχρι τοῦ 18ου αἰῶνος, αἱ διάφοροι παρατηρήσεις
καὶ ἐπιδράσεις τοῦ βίου τῶν ζῴων ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων (οὐλοσκοπία,

λατρεία ζώων κλπ.) προδίδουσι μίαν τριαύτην ζωοψυχολογίαν, ἡ ὁποία ἀκολουθοῦσα καθ' ὅλα τὸ εἶδος καὶ τὸν βαθμὸν ἐξελλξεως τοῦ ἐν γένει πνευματικοῦ βίου, ἀναλόγως παρουσιάζει ἐκάστοτε παραλλαγὰς, διὰ παραδοχῆς ψυχικῆς οὐσίας, διὰ παρακολουθήσεως τῶν ἐκδηλώσεων, διὰ παραδοχῆς ψυχικοῦ βίου καὶ λειτουργιῶν εἰς τὰ ζῶα ἢ ἀπορρίψεως τοιούτου (Καρτέσιος). Ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 19ου αἰῶνος καὶ κατόπιν συστηματοποιήσεως τῆς φυσικῆς τῶν ζώων ἱστορίας ἡ ζωοψυχολογία ἀπαλλάσσεται βαθμηδὸν τῶν ὅλων ἐμπειρικῶν παρατηρήσεων καὶ θεωριῶν, ἢ τῶν μεταφυσικῶν ἐρμηνειῶν. Αἱ ψυχικαὶ ἐκδηλώσεις καὶ τὸ εἶδος καὶ ὁ τρόπος τῆς ἐπικοινωνίας τῶν ζώων παρακολουθοῦνται συστηματικῶς, ταῦτα πᾶντα ὅμως ἐρευνῶνται καὶ ἐρμηνεύονται ἐν σχέσει καὶ ἀναλογίᾳ πρὸς τὸν ἄνθρωπον. Ὁ ἀ ν θ ρ ω π ο μ ο ρ φ ι σ μ ὸ ς δ' οὗτος ἀναπτύσσεται περισσότερο διὰ τῶν θεωριῶν καὶ τῶν ἔργων τοῦ Darwin (Δαρβίνου), ὅστις παράγων τὸν ἄνθρωπον ἐκ κατωτέρων ὀργανισμῶν, ἄφινε νὰ ἀναγνωρίζωνται εἰς τούτους καὶ πᾶσαι αἱ ψυχοπνευματικαὶ λειτουργίαι τοῦλάχιστον κατὰ τὰς βάσεις αὐτῶν. Οὕτω κατὰ τὴν τριαύτην ζωοψυχολογίαν τὰ ζῶα αἰσθάνονται ὅπως καὶ ὁ ἄνθρωπος, διακρίνουσι τὰ χρώματα ὅπως αὐτὸς καὶ κανονίζουσι τὰ τῆς κατοικίας, καλλωπισμοῦ, δεισιπείρας τοῦ εἶδους κλπ. ἐπὶ τῇ βίσει ἐσωτερικῶν ἐλατηρίων καὶ σκοπῶν μὴ διαφερόντων ἀπὸ τῶν τοῦ ἀνθρώπου. Σὺν τῷ χρόνῳ ὅμως καὶ τῇ βοήθειᾳ τῆς πειραματικῆς ἐρεύνης ἔρχεται εἰς φῶς ὅτι ἡ διάκρισις τῶν χρωμάτων ἀναπτύσσεται βαθμηδὸν καὶ ἀφοῦ ἀναπτυχθῆ ἡ αἰσθητικὴ διάκρισις διαφόρων ἐντάσεων τοῦ φωτὸς καὶ τῶν ἀποχρώσεων μέλανος, μελανωποῦ λευκοῦ, κλπ. Ἐπίσης ἀποδεικνύεται ὅτι αἱ μέλισσαι δὲν διακρίνουσι τὸ ἐρυθροπράσινον χρῶμα, ὅτι αἱ γελῶναι βλέπουσι δι' ἐρυθροκιτρίνων μεμβρανῶν καὶ ὅτι ἡ ἀνατομικὴ σύστασις καὶ ἡ φυσιολογικὴ λειτουργία τῆς ὄρασεως εἰς τὰ ζῶα διαφέρει τῆς τοῦ ἀνθρώπου. Διὰ τούτων καταρρίπτεται ἡ ἀναφορὰ τῶν ψυχικῶν λειτουργιῶν τοῦ ζώου εἰς τὰς ψυχικὰς λειτουργίας τοῦ ἀνθρώπου καὶ γεννῶνται σπουδαῖαι ἀμφιβολίαι περὶ διανοητικότητος καὶ κοινωνικότητος τῶν μυρμηκῶν, τῶν μελισσῶν, περὶ τῶν ἐκτελουμένων μαθηματικῶν ὑπολογισμῶν παρὰ ἵππων καὶ περὶ κατανοήσεως τῶν γλωσσικῶν ἐκφράσεων ἀπαράλλακτα καθ' ὃν τρόπον καὶ ὁ ἄνθρωπος.

Ὅταν ἡ ψυχολογία συνεχέντρωσε τὴν προσοχὴν τῆς εἰς τὴν ἀνάλυσιν τοῦ ψυχικοῦ βίου εἰς στοιχεῖα καὶ εἰς τὴν σύνθεσιν αὐτοῦ ἐκ τούτων, τότε καὶ τὰ αἰσθήματα καὶ αἱ ἀπλαῖ ἐκδηλώσεις τῶν ζώων ἀνελύοντο καὶ ἐξετάζοντο καθ' ὅμοιον τρόπον. Ἐπειδὴ δ' ἡ σύγχρονος ἐφαρμογὴ τοῦ πειράματος καὶ τῆς συγκριτικῆς παρατηρήσεως ἀπέδειξεν

εσφαλμένην τὴν κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὸν ἄνθρωπον ἐξήγησιν τῶν ψυχικῶν τῶν ζώων ἐκδηλώσεων, διὰ τοῦτο αἱ ζωοψυχολογοὶ κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἀποφεύγουσι νὰ συγκρίνωσι τὰ ζῶα πρὸς τὰς ψυχικὰς λειτουργίας τοῦ ἀνθρώπου. Αἱ συγκρίσεις καὶ παρατηρήσεις γίνονται μετὰ ζῶων, ἐξετάζονται δὲ αἱ λειτουργίαι τούτων πειραματικῶς κατὰ ποιόν, ποσόν καὶ ἔντασιν καὶ ἐπὶ πλέον ἀποφεύγεται ἡ χοῆσις καὶ ὄρων ἐκ τῆς ψυχολογίας τοῦ ἀνθρώπου. Ἀντὶ τῆς αἰσθήσεως γίνεται χοῆσις τῶν ὄρων «προσλήψεως» καὶ «ἀντιδράσεως» κλπ. Ἀλλὰ τοῦτο συμβαίνει κατ' ἐπιπόλιν καὶ ἐπιφάνειαν μόνον, διότι κατὰ βίβλος ἀναγνωρίζεται εἰς τὰ ζῶα αἰσθητικὴ παρομοία πρὸς τὴν αἰσθησὶν τοῦ ἀνθρώπου, ἡ δὲ ταυτοῦ θεωρία δὲν ἦτο δυνατόν νὰ κλωνισθῇ ἐφ' ὅσον τὸ αἰσθητικὸν ἰσπεδίσθητο εἰς λειτουργίας τῶν νεύρων καὶ μόνον. Ἀν ἦρα ἦσεν ὁμοίως νὰ συμβῆ καὶ τοῦτο, ὅταν ἐν τῇ γενικῇ θεωρητικῇ ψυχολογίᾳ διεπιστώθη ὅτι τὰ αἰσθητικὰ δὲν εἶναι ἀπλῶς ἐξωτερικῶς ἡρεθισμῶς μεταβιβασθεῖς διὰ τῶν νεύρων εἰς τὸν ἐγκέφαλον καὶ μηχανικῶς μετακλισθεῖς. Λιὰ τῆς ταυτοῦ θεωρίας αἰρετικῆ ἡρωικῆ τῷ λόγῳ, καίσα σύγκρισις καὶ ἀναλογία τοῦ ζώου πρὸς τὸν ἄνθρωπον. Ἡ ζωοψυχολογία μὴ δυναμένη νὰ ἀποδείξῃ λειτουργίαν συνειδήσεως καὶ ἐπιδράσεως τοῦ παρελθόντος κατὰ τὴν αἰσθησὶν καὶ τὰς λειτουργίας τὰς ψυχικὰς τῶν ζώων, ἀναγκάζεται νὰ περιορισθῇ εἰς τὸ δεδομένον τῶν λειτουργιῶν τῶν αἰσθητηρίων ὀργάνων, εἰς τὰς συνδέσεις αἱ ὅποια πραγματοποιῶνται κατὰ τὰς διαφόρους ἐκδηλώσεις καὶ ἀσκήσεις τῶν ζώων, εἰς τὰ κατὰ τὴν σχηματισμένην παρὰ τούτων κέρειαν, εἰς τὰς μιμήσεις κλπ. ὡν βίβλιον ἀναγνωρίζεται πλέον κεντρικὴν ὄρημν ὄλακην, ἐνοτικὸν καλουμένην. Τοιοῦτοτρόπως λοιπὸν ἄχι καθαρῶς ψυχολογικῶς, ἀλλὰ μᾶλλον βιολογικῶς ἀποτελοῦσιν ἀντικείμενον μελέτης καὶ ἐρευνῆσεως ὁ βίβλος τοῦ ζώου καὶ αἱ ψυχικὰ αὐτοῦ ἐκδηλώσεις.

Μετὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς πειραματικῆς ψυχολογίας ἐκ παραλλήλου καὶ ἡ ζωοψυχολογία ἀνεπτύχθη ἀσπουδίως. Αἱ περὶ ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ ζώου (Menschen und Tierseele) μελέται τοῦ W. Wundt καὶ αἱ περὶ ἐκδηλώσεων ἐξ ἐνοτικῆς θεωρίας αὐτοῦ, ἔδωκαν ὄψησαν εἰς τὴν ψυχολογίαν τοῦ εἶδους τούτου. Ἐν Ἀμερικῇ ὁ Robert Yerkes καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Harvard ἰδρύει τὸ πρῶτον ζωοψυχολογικὸν ἐργαστήριον, πλεῖστα δ' ἀκαδημίαι καὶ ἐπιστημονικὰ ἑταίρεϊαι ὑποστηρίζουσι ταυτοῦτας ἐρεύναις ἐν βιολογικαῖς σταθμοῖς τῶν ἀποικιῶν κλπ. Ἡ ψυχολογία τοῦ ζώου περιορίζεται ἤδη εἰς τὸ καθαρόν καὶ ἀδιαιρολογικῶς δεδομένον καὶ τοῦτο εἶναι ἡ σχέση καὶ συμπεριφορὰ τοῦ ζώου (Behaviour). Σπουδαιώτατα ὄργανα

ἐρευνῶνται διὰ τὴν ἐξέτασιν καὶ τῶν τὰ μάλιστα συνθέτων ἐκδηλώσεων καὶ τῶν ψυχικῶν τοῦ ζώου λειτουργιῶν. Διὰ μεταβολῆς τῶν συνθηκῶν τοῦ περιβάλλοντος παρακολουθεῖται ἡ στάσις καὶ συμπεριφορὰ τοῦ ζώου, δι' ἄλλων μέσων ἢ ἱκανότης τοῦ ἐκλέγειν, τοῦ ἀναγνωρίζειν, τοῦ συνδέειν πρόσωπα καὶ πράγματα, ἀντικείμενα καὶ ὀνόματα κλπ. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἡ ἔννοια τῆς συμπεριφορᾶς (Behavior) ἐν τῇ τοιαύτῃ ἐρευνῇ δὲν περιορίζεται μόνον εἰς παρατηρήσεις καὶ συγκρίσεις ἐξωτερικῶν κινήσεων καὶ μιμήσεων, ἀλλὰ λαμβάνει καὶ τὴν σημασίαν ἐρευνῆς τοῦ ἀνωτάτου βαθμοῦ ἐκδηλώσεως καὶ ἀναπτύξεως ἐνεργείας ἐκ μέρους τοῦ ζώου, οὕτω δὲ ἀνοίγεται ἡ ὁδὸς τῆς διὰ τῶν ἐκδηλώσεων διεπισθύσεως εἰς τὰ κατὰ τὰς ἐξ ἐνστικτοῦ ἢ ψυχικᾶς αὐτοῦ λειτουργίας.

Ἡ εἰς τὴν ἐν γένει ψυχολογίαν ἐπελθοῦσα κατόπιν τροπὴ, (καθ' ἣν τὴν εἰς ἀτομικεῖα ἀνάλυσιν καὶ τὴν σύνθεσιν τοῦ ψυχικοῦ βίου ἀντικατέστησεν ἡ ψυχολογία τῶν ἰδιομορφιῶν καὶ συστάσεων) ἐπέδρασε καὶ ἐπὶ τῆς ζωοψυχολογίας. Ὁ H. Volkelt ἐρευνᾷ τὴν ἰδιομορφίαν τῆς ἀράχνης δι' ἀλλαγῆς τῶν ἐξωτερικῶν συνθηκῶν καὶ παρακολουθεῖ τὸ εἶδος καὶ τὸν τρόπον ἀντιδράσεως καὶ τὰς σκοπίμους αὐτῆς κινήσεις. Ἐπίσης καὶ ὅλοι οἱ ἄλλοι ψυχολόγοι τοῦ εἴδους τοῦτου ἐπιδίδονται εἰς τὴν τοιαύτην μελέτην τῶν ἰδιοτύπων ἐκδηλώσεων καὶ τοῦ προσανατολισμοῦ ἢ τῆς προσαρμογῆς τοῦ ζώου πρὸς τὸ περιβάλλον αὐτοῦ. Αἱ φωλεαὶ τῶν μυρμηκῶν καὶ αἱ κοινωνίαι ἐρευνῶνται συστηματικῶς, ἀποδεικνύεται δ' οὕτω ὅτι ἐσφαλμένως ἐκρίνετο ἡ συμβίωσις καὶ συνεργασία αὐτῶν ὡς προερχομένη ἐκ κοινωνικοῦ τινος ἐνστικτοῦ ἀναλόγου πρὸς τὴν κοινωνικὴν τοῦ ἀνθρώπου συνείδησιν. Ἐπίδρασις οἰνοπνεύματος μεταβάλλει τὴν κοινωνικὴν τῶν μυρμηκῶν σχέσιν, ῥάντισμα δὲ διαλύσεως δύο διαφόρων ὁσμῶν προκαλεῖ ἀλληλοκτονίαν αὐτῶν. Τοῦτο, κατὰ πολλοὺς ζωοψυχολόγους ἀποδεικνύει ὅτι ὄχι εἰς ψυχοπνευματικόν τι ἐνστικτον, ἀλλ' εἰς τὴν σωματικὴν διάπλασιν καὶ εἰς τὸν τρόπον λειτουργίας τῶν αἰσθητηρίων ὀργάνων τῶν μυρμηκῶν ὀφείλεται ἡ συμβίωσις καὶ συνεργασία αὐτῶν (H. Henning). Παρόμοιαι παρατηρήσεις καὶ πειραματικαὶ ἐρευναι ἀπεκάλυψαν ἐπὶ πλέον ὅτι τὸ ζῶον ἀδυνατεῖ νὰ διακρίνη καὶ νὰ σχετίζη ἀντικείμενα, ἰδιότηας, καταστάσεις καὶ πρόσωπα ἐκ τοῦ περιβάλλοντος, ἢ νὰ χωρίζη καὶ διακρίνη αἰσθήματα ἀπὸ παραστάσεις. Διὰ τὴν ἀράχνην δὲν ὑπάρχει ἐν ἀντικείμενον μυῖα, τὸ ὁποῖον νὰ ἀναγνωρίζεται ὑπὸ διαφόρους συνθήκας. Ἡ μυῖα μόνον μετὰ τῶν συνθηκῶν καὶ περιστάσεων, ὑφ' ἃς πίπτει εἰς τὰ δίκτυα τῆς ἀράχνης ἀναγνωρίζεται. Τὸ ζῶον ἔχει πάντοτε ὑπ' ὄψιν συνολικότηας, ἐνότηας

συνθήκων καὶ περιστάσεων, συμφώνως πρὸς τὰς ὁποίας κανονίζει τὰς κινήσεις καὶ ἀντιδράσεις αὐτῶν. Τὸ ἔγχομα ὅταν βαδίζουσι τὸ ἔν κατόπιν τοῦ ἄλλου καὶ διακοπῇ ἢ σειρᾷ των δι' ἀφαιρέσεως ἑνὸς ἐκ τοῦ μέσου, ἀδυνατοῦσι νὰ ἐνωθῶσι πάλιν. Ἀπομάκρυνσις τοῦ καλύμματος ἢ τῆς στέγης μίς φωλεῖς διαίτητῶ ἀδύνατον τὴν ἐπαναγωγίσειν αὐτῆς, διότι οὕτω μεταβάλλεται ἡ γενικὴ ἢ συνολικὴ εἰκὼν. Τοῦναντίον τοποθέτησις λιθαρίων εἰς τὴν φωλεὴν οὐδὲμίαν μεταβολὴν ἐπιφέρει, διότι δὲν ἀλλάσσει τὸ σύνολον τῆς εἰκόνας.

Ἡ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον διαπιστωθεῖσα ἰδιωτικότητα τῶν ζοῦκων ἐκδηλώσεων παρουσιάζει διαφορὰς καὶ κατὰ τύξεις, καὶ ὁμοταξίας. Ζῶα ἀνωτέρας ὁργανικῆς ἀναπτύξεως ἀντιδρῶσι καὶ ἐνεργοῦσιν ὄχι μόνον ἐπὶ τῇ βίῳ ἐκατήκτων ἐκ τοῦ περιβάλλοντος, ἀλλὰ καὶ συμφώνως πρὸς ἐνότητις ἐνεργειῶν, ἢς διὰ τοῦ ἐθισμού ἢ διὰ τῶν συνθηκῶν τοῦ περιβάλλοντος ἀπύκνησεν. Οὗτοι συνδιούκουν ἐλιετήρια καὶ σκαπούς, ἐβρῆσκουσι μέση ἐπιτηξίαι τοῦ οὐρανοῦ των, κατασκευάζουσι φωλεάς, ἐνεδραῖνουσιν, ὑποκρίνανται κλπ. καὶ προσδίδουσι εἶδη προθέσεων ἐξ ἐνστάτου ἐκδηλωμένων. Ἡ πονηρία τῆς ἀλώσεως, ἢ πίστις καὶ ἀφοσίωσις τοῦ κωνίς, ἢ κρίσις τοῦ ἐλέφαντος κλπ. εἰς τοιαύτην τινα ἐκ σπυρηθείας καὶ προσαρμογῆς ἰδιώσεων αὐστιασιν βιοῦνται. Ἡ ἐκ προθέσεως καὶ ἐξ ἐνστάτου ἐνεργεῖα τοῦ ζῴου ἀναφέρεται εἰς μίαν καὶ μόνην ἐμπειρίαν σχετιζομένην πρὸς τὴν ἐπίδησιν τοῦ συνολικοῦ περιβάλλοντος καὶ πρὸς τὸ εἶδος καὶ τὸν τρόπον ἀντιδράσεως πρὸς αὐτό. Πᾶσαι αἱ περιπτώσεις διὰ τοῦτο καὶ αἱ διαφοραὶ τοῦ περιβάλλοντος τὴν αὐτὴν κρίνισιν ἐξ ἐνστάτου ἐνεργεῖαν προκαλοῦσιν. Τοῦτου ἕνεκα, καὶ λόγῳ ἀδυναμίας διακρίσεως, συνδέσεως καὶ συνθέσεως λεπτομερειῶν, ἔλλειπει ἐκ τοῦ ζῴου τὸ δυνατόν ἐξελέξεως. Ἄν δ' ἐπιδεικνύη τοῦτο ἀξιοθαυμιάτως ἐνεργεῖα καὶ κρίσεις, τοῦτο ὁφείλεται εἰς τὴν προσαρμοστικότητα αὐτοῦ δυνάμει τοῦ διαισθητοῦ καὶ τῆς σπυρηθείας. Ἐνεκα τῆς τοιαύτης συνθέσεως τοῦ ζῴου ἐπίσης δὲν ἀναπτύσσονται παρ' αὐτῶ ἀνώτερον συνειδητήματα, τὰ δ' ἐκδηλούμενα τοιαῦτα ἀφορῶσιν εἰς τὴν ἱκανοποίησιν ὕλικῶν ὁρμῶν καὶ τοῦ ἐνστάτου τῆς αὐτοσυντηρησεως. Ταῦτα ἐπιβεβαιῶσιν αἱ πολυτελεῖς παρατηρήσεις καὶ ἔρευνα τοῦ Hobbhouse⁽¹⁾ τοῦ Harperry καὶ τοῦ Shepherd, αἱ ἐργασίαι τῆς πρῶτης αἰτίας ἀκαδημίας ἐν τῷ ἐν Ταναρίφῳ σταθμῷ χιμπατζήδων, ὅπου ἐργάζοντο ὁ Rothmann, ὁ Teuber, ὁ Köhler, αἱ μελέται τοῦ γαλλικοῦ ἐν Κόγκο σταθμοῦ οὐραγοστέγων καὶ πλείοντα ἔτερα σχετικά ἔρευνα καὶ μελέ-

(1) Ἡβλ. H. Hobbhouse : Mind in Evolution κλπ.

ται. Οἱ πίθηκοι κατὰ τὸν Köhler, διακρίνουσι γενικῶς καταστάσεις καὶ συνθήκας μόνον καὶ ὀπτικῶς, παρουσιάζουσι δὲ τάσεις καὶ προθέσεις μηχανικῶς μόνον καὶ ἐξ ἐνστίκτου. Εἰς τοῦτο ἀποδίδεται παρ' αὐτοῦ καὶ ἡ μίμησις αὐτῶν, ἡ ὁποία πολὺ ἀπέχει τοῦ γὰ εἶναι πράγματι τοιαύτη, ὁποία θεωρεῖται γενικῶς. Οἱ κύνες λύουσι προβλήματα καὶ ἐκτελοῦσιν ἀσκήσεις θαυμασίας ὄχι δυνάμει διανοητικότητός των, ἀλλὰ μηχανικῶς καὶ τῇ βοήθειᾳ τοῦ ἐθισμού καὶ συνδέσεως τῶν ἐντυπώσεων ἀντιδράσεως ἢ ἀντενεργείας πρὸς ὄρισμένον εἶδος κινήσεων καὶ ἐπιδράσεων. Ἐπίσης ἀποδεικνύεται ὅτι τὰ ζῶα δὲν ἔχουσι παραστάσεις (σύνολα γνωρισμάτων μερικῶν ἢ συνολικῶν) ἀλλὰ ἐπιπέρας καὶ ἐντυπώσεις ὄρισμένων ἀντικειμένων, ἐνεργειῶν καταστάσεων κλπ. ἐν συνδέσει πρὸς τὸ περιβάλλον (eidetisch).

Αἱ μέθοδοι τῆς ζωοψυχολογίας μολοντί ἔχουσι βάσιν πάντοτε τὴν σύγκρισιν ἀνεπτυχθῆσαν διαφόρως καὶ συμφώνως πρὸς τὴν ἰδιότυπον σύστασιν ἐκάστης τῶν διαφόρων ζωϊκῶν τάξεων. Διὰ τὴν ἔρευναν κατωτέρων ζώων ἐφαρμόζεται ἤδη ἡ μέθοδος τοῦ τροπισμοῦ (Tropismenlehre) κατὰ τὸν Loeb. Διὰ τοῦ τροπισμοῦ ἐξαναγκάζεται ζῶον τι νὰ προσανατολισθῇ καὶ ἀντιδράσῃ κατὰ τοιοῦτον ἢ τοιοῦτον τρόπον ἐκδηλοῦν ἐνέργειαν ὄρισμένην. Διὰ τοῦ φωτός καὶ τῆς θερμότητος (φωτοτροπισμός, θερμοτροπισμός), ἀναγκάζονται ἔντομα, (κύνωπες, μυῖαι, ψυχαί, ἀράχνη κλπ.) νὰ ἐκτελῶσιν ὄρισμένας κινήσεις καὶ ἐνεργείας, ἐνῶ δι' ἐπιδράσεως φυσικοχημικῶν οὐσιῶν ἐρευνῶνται τὰ αἰσθητήρια αὐτῶν. Καὶ αἱ νεοβιολογικαὶ ἢ νεοβιολογικαὶ θεωρίαι ἔφερον νέας μεθόδους συνισταμένας εἰς πλάνας καὶ ἀπάτας τῶν ζώων, εἰς ἐξέτασιν λεπτομερεστέραν τῆς σκοπιμότητος αὐτῶν κατὰ τὰς ἀντιδράσεις καὶ ἐνεργείας κλπ. (Error und Trial methode). Πλεῖστα πειράματα καὶ παρατηρήσεις ἐγένοντο διὰ τοιούτων μεθόδων καὶ παρὰ τῶν: H. Henning, Winterstein (Handbuch der vergleichenden Psychologie), Baglioni, Loeb, v. Hess καὶ Mangold. Ἐν Ἀμερικῇ, μεταξὺ τῶν ἄλλων, σπουδαιοτάτην διὰ τὴν Ζωοψυχολογίαν σημασίαν ἔχουσιν αἱ ἐργασίαι Washburn, Morgan καὶ τοῦ Thorndike ἐμβαθύναντος εἰδικῶς εἰς τὴν μελέτην τῶν ἐνστίκτων. Ὁ Kafka καὶ ὁ Abderhalden ἐν Γερμανίᾳ παρουσιάζουσι τὴν ἐξέλιξιν τῶν ζωοψυχικῶν ἐκδηλώσεων ἀπὸ τοῦ κατωτέρου εἶδους καὶ τῶν ἰχθύων μέχρι τοῦ ἀνωτέρου καὶ τῶν θηλαστικῶν (Πρβλ. Handbuch der biologischen Arbeitsmethoden τοῦ Abderhalden).

β'. Ἡ Παιδοψυχολογία.

Ἡ Παιδοψυχολογία ἔχουσα ὑπ' ὄψιν τὴν γένεσιν καὶ τὴν λειτουργίαν τῆς συνειδήσεως καὶ τοῦ ψυχοπνευματικοῦ βίου κατὰ τὰς πρώ-

τας ἀλληλεπιδράσεις καὶ ἐκδηλώσεις διὰ τὴν προσδιορίσιν τὴν ἀρχὴν τῆς ἐξελίξεως, διαφέρει τῆς ἐφ' ἑρασμένης παιδαγωγικῆς ψυχολογίας, ἣ ὅποια ἀσχολεῖται, ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς τὴν ἔρευναν καὶ κατανόησιν τοῦ ψυχοπνευματικοῦ βίου τοῦ παιδὸς καὶ ἐπιβίου, τοῦ δυναμένου γλωσσικῶς τὴν διευρυμένην καὶ ἐκτέθη τὰ ἐν αὐτῷ συμβαίνοντα, ἀφ' ἑτέρου δ' εἰς τὴν ἀνάσθησιν στήριξιν τῶν σκοπῶν τῆς ἀγωγῆς καὶ εἰς τὴν εὐρεσιν καταλλήλων μέσων καὶ μεθόδων διὰ ταύτην. Βεβαίως δὲ εἶναι ἀσχετὰ τὰ δύο ταῦτα εἶδη τῆς ψυχολογίας ἐφ' ἧσον διευκολύνουσι τὴν ἐμβιβήσασθαι εἰς τὰ κατὰ τὸν ψυχικὸν καὶ πνευματικὸν βίον τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τῆς γεννήσεως μέχρι τῆς ἐνηλικιώσεως αὐτοῦ. Ἐν τῇ ψυχολογικῇ ὁμοῦς ἐπισημῆται γίνεται ἡ διαίκρισις αὕτη, διότι πρόκειται περὶ διαφορῆς ψυχολογικῆς μεθόδου ἀφ' ἑνὸς καὶ ἐπιπέσεως καὶ ἀντικειμένου ἀφ' ἑτέρου, εἴν λαμβόμεν ὅτι ὅσον τὴν ἔκτασιν καὶ τὸ ἀντικείμενον τῆς ἐφηρμοσμένης παιδαγωγικῆς ψυχολογίας ὡς ἀνατίθηται καθωρίσθη. Ἡ παιδοψυχολογία ἢ ψυχολογία τοῦ βρέφους εἶναι πολὺ νεώτερον τῆς παιδαγωγικῆς, ἢν ληφθῆ ὅτι ὅσον ἢ παρὰ τοῦ Ἐρβάρτου κατὰ πρῶτον ἐφαρμογῆ τῆς ψυχολογίας εἰς τὴν ἀγωγὴν καὶ εἰς τὴν διδασκαλίαν. Ὁ Tiedemann καὶ κατὰ τὸ 1882 ὁ Wilhelm Preyer (Πριέρ) διὰ πρῶτον φοράν, προσπειλοῦται νὰ δώσει τὰς γενικὰς γραμμὰς μιᾶς ψυχολογίας τοῦ παιδίου (Psychologie des Kindes) λαμβάνοντες ὅτι ὅσον τὴν «καθαρὰν» λεγομένην μετὰ τὴν ὡς ἐκδηλοῦται κατὰ τὰς ἀντιδράσεις διὰ κινήσεων, μορφοποιῶν κλπ. τοῦ μὴ δυναμένου νὰ συνεννοῆται γλωσσικῶς βρέφους καὶ νηπίου. Αἱ ἀντιδράσεις αὗται κατ' αἰσθητήρια ὄργανα καὶ εἶδη ἐρεθισμῶν διάφορα κατὰ ποσόν, ποιὸν καὶ τόνον οὐρασιδηματικῶν, παρεμποδίζονται μετὰ τῆς ἐν γένει πείσεως καὶ καταστάσεως τοῦ ἐκτελούμενου, συγκρίνονται πρὸς ἀλλήλας κατὰ χρόνον καὶ εἶδη ἐπιδράσεων, καὶ πρὸς ἐκδηλώσεις ψυχοπνευματικῆς ἄλλων βρεφῶν καὶ νηπίων κλπ. καὶ ἐξηγητοῦνται. Κατὰ τὰς συγκρίσεις ὁμοῦς ταύτας καὶ τὰς ἐξηγητικὰς βίαις καὶ μέτρον λαμβάνεται ὁ ἐγγὺς ἀνθρωπος, ἵνα δὲ κατορθωθῆ ἀσφαλέστερον τὸ εἶδος καὶ ὁ τρόπος τῆς σημειωτικῆς ἐξελίξεως, τὰ παρατηρήσεις ἐπὶ τοῦ ψυχοπνευματικοῦ βίου τῶν μικρῶν παιδίων πραγματοποιοῦνται ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερο χρόνον καὶ καταγράφονται χάρην τῆς εὐκολοτέρας συγκρίσεως καὶ ἐξηγητικῆς. Ὅπως σχηματίζεται ὅσον τῶν χρόνων εἰδικῆς παιδοψυχολογικῆς μεθόδου: «τὸν ἡμερολογίον» λεγομένην, ἐπὶ τῇ βίαι τῆς ὅποιας αἱ κατ' ἡμέραν ἐκδηλώσεις κατὰ τὰς διαφορὰς αὐτῶν τὰς ἐξαιρέσεις καὶ τὰς σημασίας ἀναγράφονται μέχρι ορισμένης ἡλικίας, ὅποτε τίθενται ὑπὸ ἐπεξεργασίαν καὶ μελέτην διὰ τὴν ἐξηγητικὴν τοῦ εἰ-

δους και τοῦ τρόπου τῆς συντελουμένης πρώτης ἐξελέξεως. Αἱ λειτουργίαι τῶν αἰσθήσεων, αἱ πρώται ἀλληλεπιδράσεις, ἡ ἔκφρασις, διατύπώσεις και ἡ γλῶσσα, αἱ ἐκδηλώσεις συναισθημάτων και αἱ αἰτίαι τούτων, ἡ μνήμη, ἡ φαντασία, ἡ βούλησις, ἡ προσοχή, ἡ διανόησις, ἡ αὐτενέργεια, αἱ ἀναμνήσεις ἐκ τοῦ πρώτου βίου κλπ. παρατηροῦνται και παρακολουθοῦνται μετ' ἐπιμελείας και ἐπιμονῆς και σημειοῦνται καθημερινῶς. Ὅπου ἡ παρατήρησις δὲν ἐπαρκεῖ και ὅπου πρόκειται περὶ πολυσυνθέτων φαινομένων, ἐκεῖ ἡ Παιδοψυχολογία σὺν τῷ χρόνῳ ἐφήρμοσε τὸ πείραμα, ἢ τὴν σκόπιμον και προγραμματικὴν ἐπίδρασιν ὄρισμένον εἶδους ἐρεθισμῶν και ἀλλαγὴν τῶν συνθηκῶν ἵνα προκληθῇ ἀντίδρασις ἀνάλογος. Ὁ P r e y e r σημειῶνει ἡμερολογιακῶς τὰς ἐντυπώσεις και παρατηρήσεις αὐτοῦ μέχρι τοῦ πέμπτου ἔτους τῆς ἡλικίας. Ἡ οἰκογένεια L. W. Stern παρουσιάζει ἡμερολόγιον τοῦ θυγατρίου αὐτῆς μέχρι και τοῦ δωδεκάτου ἀκόμη ἔτους και ἡ Charl. Bühler βελτιώνει τὸν τρόπον συντάξεως και κρατήσεως τοιούτου ἡμερολογίου.

Αἱ ἐκδηλώσεις και ἡ ἰδιομορφία τοῦ πρώτου ψυχικοῦ και πνευματικοῦ βίου παραβάλλονται και συγκρίνονται πρὸς τὰς ψυχικὰς ἐκδηλώσεις τῶν ζώων και πρὸς τὸν ψυχοπνευματικὸν βίον πρωτογόνων λαῶν διὰ νὰ σχηματισθῇ ἡ κατάλληλος ἰδέα τῆς ἀρχικῆς μορφῆς τοῦ ψυχικοῦ και πνευματικοῦ βίου κατὰ τὴν γένεσιν και τὸν πρώτον βαθμὸν τῆς ἐξελέξεως αὐτοῦ. Τοιουτοτρόπως δὲ λαμβάνει χώραν παραλληλισμὸς και συσχετίσις ὄλων τῶν εἰδῶν τῆς συγκριτικῆς ψυχολογίας προκειμένου νὰ μορφωθῇ ἀκριβὴς ἰδέα τῆς δυναμικῆς μορφῆς και τῆς πρωτογόνου καταστάσεως τοῦ ψυχοπνευματικοῦ βίου και τῶν λειτουργιῶν τῆς συνειδήσεως.

Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν τοιούτων ἀρχῶν και μεθόδων παρουσιάζονται αἱ γενικαὶ ἐργασίαι και αἱ παιδοψυχολογικαὶ ἐρευναι τῶν A m e n t (Seele des Kindes), G r o o s K. (Seelenleben des Kindes), W. Stern (psychologie der früheren kindheit), C l a p a r è d e E. (Psychologie de l'enfant), G i e s e (kinder psychologie), K. B ü h l e r (geistige Entwicklung des Kindes), τοῦ ψυχιάτρου G a u p p (Psychologie des Kindes), W e i s s (Kind) και Z i e h e n T h. (geisteskrankheiten des kinderalters) κλπ. κλπ. Ἐπίσης ἐν Ἰταλίᾳ και Ἀμερικῇ γίνονται σπουδαιόταται σχετικαὶ παρατηρήσεις και ἐρευναι πειραματικαί. Τὰς γενικὰς δὲ ταύτας μελέτας και ἐρευνας διαδέχονται και εἰδικαὶ ὄρισμένων ἐκδηλώσεων ψυχοπνευματικῶν. Ὁ W. Stern ἐπιδίδεται εἰδικῶς και εἰς τὴν μελέτην τῆς ἐξελέξεως τῆς γλώσσης ἐν τῷ παιδίῳ, εἰς τὴν ἐρευναν τῶν ἀναμνήσεων, δηλώσεων και τοῦ ψεύδους (Erinnerung, Aussage und Lüge) και εἰς τὴν ἐμβάθυνσιν εἰς τὰ κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς ἐφηβι-

κῆς ἡλικίας (Anfänge der Reifezeit). Ἰδιαιτέρως ἐπίσης ἐρευνῶνται ἡ αὐτενέργεια, ἡ παιδιὰ (Gross), ἡ κοινωνικότης καὶ αἱ παιδικαὶ κοινωνίαι (Varendonck), αἱ δεξιότητες κλπ. ἐν τῇ ἰχνογραφίᾳ καὶ ζωγραφικῇ (Grosser—Stern, Levinstein, Kerscheneiner, Rutmann), ἡ μουσικὴ καὶ ἡ ἀντίληψις τῆς μελοδίας (Werner), ἡ ἐπίδρασις τῆς φιλολογίας καὶ ποιήσεως (Giese), ὡς καὶ ἡ ἐπίδρασις τοῦ μύθου (Ch. Bühler: Märchen und Phantasie des Kindes).

Ἀπὸ τοῦ 1910 διὰ τῶν πειραματοδιδασκαλικῶν μεθόδων τῶν Binet—Simon καὶ δι' ἐπισημοῦς τῆς πειραματικῆς ψυχολογίας ὑπὸ μορφὴν πειραματικῆς παιδαγωγικῆς διὰ τῶν E. Meumann καὶ Lay, ἡ παιδοψυχολογία ἀμφιπερικυβιέεται σχεδὸν εἰς τὴν παιδαγωγικὴν ψυχολογίαν χρησιμοποιοῦσιν τὸ πείριμα ἐπίσης καὶ ἀσχολουμένην εἰς τὴν ἐξακρίβωσιν τῶν κατὰ τὴν ἐξέλιξιν τοῦ ψυχικουμένου βίου. Ἡ σχολὴ τοῦ W. Stern καὶ ἡ ἐν Ἀμερικῇ τοῦ Stanley Hall ἀναγκάζονται ἐπίσης νὰ ἀσπασθῶσι παιδοψυχολογίαν καὶ παιδαγωγικὴν ψυχολογίαν καὶ νὰ δώσωσιν εἰς ταύτην μὲν χαρακτηῖρα πειραματικῆς ἐρεῖνης τῆς συμβαινοῦσης ἐξέλιξεως, εἰς ἐκείνην δὲ παιδαγωγικὸν καὶ καθαρῶς σκοπὸν. Ἐπειδὴ δ' ἡ πειραματικὴ ἐρεῖνα τοῦ παιδικοῦ ψυχικοῦ βίου ἀποκαλύπτει ἰδιωματικὰ καὶ ἰδιότυπον ἀστάσιον αὐτοῦ, μετὰ τὸν τελευταῖον πόλεμον ἐμπνεῖται καὶ πάλιν ὁ ἔθλος καὶ ἡ ἀνάγκη καλλιουργίας εἰδικῆς παιδοψυχολογίας καὶ παιδαγωγικῆς τῆς συμβαινοῦσης ἐξέλιξεως ἀπὸ τῆς πρώτης αὐτῆς στιγμῆς. Κατὰ τὴν νέαν ταύτην περίοδον τῆς παιδοψυχολογίας, ἡ ὁποία οὐκ ἄλλοθεν βιωθεῖται καὶ παρὰ τῆς ζωοψυχολογίας, λαμβάνεται κυρίως ἡ παιδικὴ καὶ ἀπὸ τοῦ ἔκτου ἔτους ἡλικία ὡς βῆμα, διὲν ἐπιδιώσκουσι δ' ἀνιέλους καὶ σύνθεσις τοῦ ψυχικοῦ βίου διὰ τῶν συνδέσεων τῶν ψυχικῶν, ἀλλ' ἡ ἐξακρίβωσις καὶ γνώσις τῶν παραγόντων, οἵτινες συντελοῦσιν εἰς τὸν σχηματισμὸν μορφῶν, τύπων καὶ ἰσοτήτων τοῦ αὐτοῦ. Ἡ ἀνακάλυψις τοῦ ἐλαστικοῦ ἢ εἰδευτικοῦ (όραματικοῦ, eidetik) εἶδους κατὰ τὰς ἀνωμαλίας προηγηθησοῦν ἐντυπώσεων παρὰ τοῖς παιδίαις καὶ τῆς συμβαινοῦσης μεταμορφώσεως τῆς ψυχῆς καθιστᾷ πλέον τὴν παιδοψυχολογίαν γενετικὴν καὶ πειραματικὴν δι' ἐρεῖνης καὶ ἐρημνείας ἢ ἀναλύσεως σταδίων καὶ βαθμῶν ἐξέλιξεως (Schichten) καὶ οὐραλικῶν συντάξεων (struktur). Ἦδη ἡ Παιδοψυχολογία διδάσκει ὅτι ἡ παιδικὴ ψυχὴ ἀπὸ τοῦ δωδεκάτου ἔτους ὑφίσταται μεταμορφώσεων αὐτόχρημα, διότι τὸν τρόπον τῆς ἐπιδρώσεως τοῦ παρελθόντος ἀντικαθιστᾷ διὰ σχηματισμοῦ καθαρῶν περιπτώσεων, ὅφ' ἦν ἔγνωκεν εἶναι γνωστὰ αὐταὶ ἐν τῇ γενικῇ ψυχολογίᾳ. Πρώτον, ὅπως ἀπέδειξαν πειραματικὰ ἐρευνᾶ διὰ τοῦ ταξιαστικαίου καὶ παρατηρή-

σεις ἐπὶ τοῦ σχηματισμοῦ τῶν ἀμέσων ἐντυπώσεων, τὸ παιδίον δὲν συνδέει καὶ συγκροτεῖ γνωρίσματα, ἀλλ' ἀντικείμενα καὶ μέρη ἐξ ἐντυπώσεων ἐποπτικῶς, τὰς ἐντυπώσεις δὲ ταύτας δυνάμεθα νὰ χαρακτηρίσωμεν καὶ ἐπὶ τῇ βάσει ἐπιδράσεως τῶν ὑποκειμενικῶν διαθέσεων καὶ συναισθημάτων κατὰ τὰς τοιαύτας ἀλληλεπιδράσεις, ὡς ὑποκειμενικὰς ἐποπτείας (Urbantschitsch) τὰς ὁποίας ὁ Jaensch καὶ ἡ σχολὴ αὐτοῦ ὀνομάζουσιν εἰδετικὰς παραστάσεις (eidetische) ἢ εἰκόνας. Πᾶσαι αἱ ἐντυπώσεις κατὰ ταῦτα ἐκδηλοῦνται ἐν τῷ παιδίῳ ὑπὸ μορφῆν εἰκόνων ἢ ἀπεικονίσεων τῶν λαβουσῶν χώραν ἀντικειμένων καὶ καταστάσεων κατὰ τὴν ἀντίληψιν καὶ τὴν λειτουργίαν τῶν αἰσθητηρίων ὀργάνων. Ἡ πρώτη λειτουργία τῆς συνειδήσεως διὰ τοιούτων ἐποπτειῶν ἐκδηλουμένη, παρουσιάζει ἀναλόγους καὶ τὰς λοιπὰς διακρινόμενας ἐκδηλώσεις τῆς δαινοήσεως, τῶν ἐπιθυμιῶν, συναισθημάτων, βουλήσεων καὶ δίδει οὕτω ἐνιαῖον καὶ ἰδιότροπον χαρακτήρα εἰς τὴν συνολικὴν τοῦ παιδίου ψυχρῶνθεσιν συμπίπτοντα πρὸς τὴν πνευματικὴν σύνθεσιν καὶ ἰδιότητα τοῦ πρωτογόνου ἀνθρώπου. Τοιαῦται εἰδετικαὶ ἐντυπώσεις καὶ παραστάσεις προκύπτουσι πολλάκις καὶ ἄνευ βοήθειας τῆς ἀναπλάσεως (τῆς φαντασίας ἢ μνήμης). Ἐπίδρασις γενικὴ τοῦ ἐνιαῖως λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν καὶ μὴ διακρινόμενον εἰς μέρη περιβάλλοντος, (ὅπως λ.χ. ὑπερβολικῆς λαμπρότητος ἢ σκότους) ἀρκεῖ νὰ προκαλέσῃ εἰδετικὰς μορφὰς καὶ ἐποπτείας (Helleoptimale καὶ Dunkeloptimale). Τοῦτου ἕνεκα μικρὰ παιδιά τρομάζουσι καὶ φοβοῦνται εἰς τὸ σκότος, ὅπου προκαλοῦνται παρ' αὐτοῖς εἰδετικαὶ μορφαὶ καὶ εἰκόνας διαφόρου εἴδους καὶ ἀνάλογοι πρὸς μορφὰς ἀντικειμένων ἐπιδρασάντων ἐπὶ τῶν αἰσθητηρίων ὀργάνων. Καὶ ἐν καιρῷ ὕπνου κατὰ τὰ ὄνειρα τοιαῦται πάλιν εἰκόνας ἐπ' αὐτῶν ἐπιδρῶσιν. Εἰς τὰς τοιαύτας εἰδετικὰς εἰκόνας ἢ ἐποπτείας κατὰ τὰς ὁποίας δὲν διακρίνεται ἀντίληψις τῆς παραστάσεως, προστίθεται, ὅπως πειραματικαὶ ἐρευνᾶ ἀπέδειξαν, καὶ ἡ κίνησις ἢ ἀκίνησις οὕτω δὲ χωρίζονται αὗται εἰς ἀκινήτους ἢ τετανοειδοῦς τύπου (T. Typus κατὰ τὸν W. Jaensch) καὶ εἰς κινουμένας ἢ μπασεντοῖδοῦς τύπου (B. Typus). Γαλβανικοὶ καὶ μηχανικοὶ ἐρεθισμοὶ τῶν περιφερειακῶν καὶ κινήτηριων νεύρων, περιπτώσεις σπασμοφιλίας, μακρὰ καὶ διαρκῆς ἐπίδρασις εἰκόνων καὶ ἀντικειμένων, ἐπίδρασις καθ' ὕπνου διὰ διαταγῶν ὀρισμένων, ἐπίδρασις δι' ὀρισμένων φαρμάκων καὶ τοξινῶν προκαλοῦσι συνήθως τοιαύτας ἀκινήτους ἢ μὴ ἐποπτείας, ἧτοι εἰκόνας φερούσας τὸν χαρακτήρα πραγματικότητος. Ἡ μεταμόρφωσις τῆς ψυχῆς ἀπὸ τῆς τοιαύτης καταστάσεως ποικίλει κατ' ἀναπτύξεις τοῦ ὄργανισμοῦ, κατὰ περιβάλλον κοινωνικὸν καὶ κατ' αἰσθητήρια ὄργανα. Ἐν τῇ δράσει καὶ

τῇ ἀκοῇ λ. χ. ἐπέχεται, κατὰ τοὺς ψυχολόγους τοῦ εἴδους τούτου, ταχύτερα ἢ μεταμόρφωσις καὶ ἀνωπύαται ἢ δύναμις τοῦ διακρίνειν καὶ ἀφαιρεῖν γνωρίσματα οὐσιώδη καὶ γενικά ἢ μὴ, ἀντικειμένων, ἐνεργειῶν καὶ καταστάσεων. Ἡ ὁσφρησις, ἡ γεῖσις καὶ ἡ ἀρή (πόνος, πίεσις) διὰ τῶν λειτουργιῶν των καὶ εἰς μεγάλης ἀνώμῃ ηλικίας δίδουσι εἰδετικῶν τύπον εἰς τὰς ἐντυπώσεις. Κατὰ τὸν Jaensch, ἡ τοιαύτη μεταμόρφωσις λαμβάνει συνήθως χώραν μετὰ τοῦ δεκάτου καὶ δωδεκάτου ἔτους τῆς ηλικίας, ἐνῶ κατὰ τὸν H. Henning δύναται νὰ λάβῃ χώραν ἢ ἀφαιρέσις γνωρισμάτων καὶ ὁ διὰ τούτων σχηματισμὸς πραγματώσεων καὶ ἀπὸ τοῦ ἕκτου ἀνώμῃ ἔτους. Ὅπως καὶ ἂν ἔχει ὅμως τὸ πρῶτον, καὶ ὅσον καὶ ἂν προστίθενται νέοι ὄροι καὶ ὀνομασία, συμβαίνει, ὡς καὶ πανταχοῦ τοῦ παρόντος ἐτονίσθη, ἐξέλιξις βαθμιαία φέρουσα ἐκ τῆς ἀδυναμίας διακρίσεως αἰσθήματος καὶ ἀντιλήψεως ἀπὸ παραστάσεως, εἰς τὴν διακρίσιν, σύνδεσιν, ἀνύθισιν, διατύπωσιν λεπτομερεστάτην ἐκδηλώσεων, μερῶν, γνωρισμάτων καὶ μετὰ ταύτης ἐξέλιξις καὶ ἀνάπτυξις τῆς λειτουργίας τῆς συνειδήσεως καὶ τοῦ στυλοῦ ψυχολογικοῦ βίου, δυνάμενη νὰ ἐξακριβωθῇ καὶ διακρίσθῃ πειραματικῶς δι' ἐρεῖνης τῶν σχέσεων ἡμῶν καὶ ἀντιλήψεων περὶ χρόνου, χώρου, τύπου, θέσεως, διαιδοχῆς, συσχετίσεων κλπ. Ἡ γνώσις δὲ καὶ ἐξακρίβωσις αὕτη ὑπαγορεύει τὰς νέας ἀντιλήψεις περὶ ἀγωγῆς (καθοδηγήσεως πρὸς τὸ αὐτὰ νατύσασθαι) καὶ τὰ νέα μέτρα καὶ τὰς μεθόδους τῆς διδασκαλίας (Σχολ. ἐργασίας καὶ αὐτενεργείας, καλλιέργεια πολιτισμοῦ ἐν τῷ σχολείῳ, μαθητικαὶ κοινότητες καὶ αὐτοκαθέρησις ἐν τῷ σχολείῳ, ἐλευθέρου διδασκαλία καὶ συνεργασία κλπ. κλπ.).

γ'. Ἡ λαοψυχολογία.

Τὴν ἀνωτέραν καὶ ὑπερινωτέραν ἐξέλιξιν τοῦ ψυχολογικοῦ βίου, ἢ ὅμοια ὑπὸ τύπον κοινωνικοῦ καὶ πνευματικοῦ περιβάλλοντος, ἱστορίας καὶ παραδόσεων, ἐπιτελεῖ πάλιν ἀπουδιαστικῶν παρῶντων ἀνωπύσεως ἀτομικῆς ψυχοσυνθέσεως καὶ ἰδιομορφίας, ἐξελίξει ἡ λαοψυχολογία. Αὕτη, διὰ γενικῶν φιλοσοφικῶν θεωριῶν περὶ «Πολιτείας» (Πλάτων, Ἀριστοτέλης, κλπ.) μορφωθεῖσα εἰς φιλοσοφίαν τῆς ἱστορίας (ἀπὸ Ἀβγουστίνου μέχρι τοῦ Hegel), εἰς κοινωνιολογίαν (Soziologie Aug. Comte), καὶ εἰς λαοψυχολογίαν διὰ τῶν Lazarus καὶ Steinthal (1), τῇ βοήθειᾳ τῶν θεωριῶν καὶ τῆς ἐκτίσεως

1) Ὅρα λεπτομερεῖας ἀνωπύσεως.

τῆς δοθείσης παρὰ τοῦ W. Wundt (1) περιέλαβε πᾶσαν ὀμαδικὴν καὶ κοινωνικὴν ἐκδήλωσιν πρὸς τὸν σκοπὸν ἐξακριβώσεως τοῦ εἶδους καὶ τοῦ τρόπου τῆς ἐξελέξεως ἐν τῇ καινῶνικῃ ζωῇ. Κατὰ διαδοχὴν (χρονικῶς) καὶ κατὰ παραλληλίαν (συγκριτικῶς) ἐρευνῶν ὁ W. Wundt τὴν ἀρχὴν ἐκδηλώσεως γενικοῦ κοινωνικοπνευματικοῦ βίου καὶ τὴν ἐξέλιξιν αὐτοῦ καθ' ὄρισμένα στάδια καταλήγει εἰς ἐρμηνευτικὰ συμπεράσματα φέροντα τὸν τύπον τῶν θεωριῶν αὐτοῦ περὶ προσλήψεως, περὶ ἑτερογονίας τῶν σκοπῶν, περὶ ἐξελέξεως δι' ἀντιθέσεων καὶ περὶ δημιουργικῆς συνθέσεως. Παρομοίαν ἐξήγησιν ἐπιφέρει καὶ ὁ Bücher ἐν τῷ ἀξιολόγῳ ἔργῳ αὐτοῦ περὶ ἐργασίας καὶ ῥυθμοῦ (Arbeit und Rythmus) προσπαθῶν νὰ ἀναφέρῃ τὴν γένεσιν τοῦ ἄσματος καὶ τοῦ ποιήματος εἰς ῥυθμικὰς κινήσεις κατὰ τὴν ἐργασίαν, εἰς ῥυθμικὴν ἀναπνοὴν κατὰ ταύτην καὶ εἰς τὰς ἐν γένει ῥυθμικὰς μυϊκὰς κινήσεις αἱ ὁποῖαι παρατείνουσι τὴν ἔντασιν καὶ ἀπομακρύνουσι τὰ ἐκ τῆς κοπώσεως συναισθήματα. Κατὰ τῆς τοιαύτης ἐρμηνείας τῆς πηγαζούσης ἐκ συγκρίσεως τοῦ πρωτογόνου βίου πρὸς τὴν ἐνεστῶσαν ἀνάπτυξιν τὴν λαμβανομένην καὶ ὡς μέτρον, ἀντιτάσσονται νεώτεραι ἀντιλήψεις σχηματισθεῖσαι ἐκ τῆς ἀνακαλύψεως τῆς ἰδιοτρόπου συστάσεως καὶ τῆς ἰδιοτύπου συνθέσεως τοῦ πνευματικοῦ βίου κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς ἐξελέξεως αὐτοῦ. Ὁ εἰδεδιτισμὸς ἀποκαλυπτόμενος ὡς βάσις τῆς πρωτογόνου πνευματικῆς λειτουργίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ καὶ προδίδων ἀδυναμίαν διακρίσεως ἀντιλήψεως ἀπὸ παραστάσεων, αἱ ὁποῖαι οὕτω λαμβάνονται ὑπὸ ἀντικειμενικὸν ὅλως χαρακτηῖρα, φέρει εἰς τὴν παραδοχὴν ἄλλοιᾶς σηνθέσεως τοῦ πρωτογόνου βίου καὶ πολιτισμοῦ χαρακτηριζομένης διὰ τῆς δεισιδαιμονίας καὶ τῆς μαγείας ὅπου ἀντικείμενα, καταστάσεις καὶ ἰδιότητες ἐναλλάσσοντα καὶ προσωποποιῶνται ὅπως κατὰ περιπτώσεις ψευδαισθησιῶν ἢ παραισθησιῶν. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τὴν ἀναλυτικοσυνθετικὴν καὶ συγκριτικὴν λαοψυχολογίαν τοῦ W. Wundt ἢ τὴν κρίσιν τῆς ἀρχικῆς ἐξελέξεως ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ὑπαρχούσης ἀνωτέρας πνευματικῆς ἀναπτύξεως, διαδέχεται ἢ ἐρευνα καὶ μελέτη τῆς ἰδιομορφίας καὶ τῆς συστάσεως τῆς καθολικῆς τῶν πρωτογόνων λαῶν. Ἦδη γίνεται ἀνάλογος συστηματικὴ μελέτη καὶ ἐρευνα συγκριτικὴ τῶν ἐν ἀγρίᾳ καταστάσει ζώντων λαῶν, ὧν ὁ βίος σχετίζεται ἐπὶ πλέον πρὸς προϊστορικὰ εὐρήματα καὶ μελέτας διὰ τῆς ἀρχαιολογίας, τῆς ἀνθρωπολογίας καὶ γεωλογίας. Οἱ λαοὶ ἐξετάζονται παρ' εἰδικῶν ψυχολόγων καὶ ὅπου δὲν ἐπαρκεῖ ἢ παρατήρησις ἐφαρ-

(1) Ὅρα ἀνωτέρω σελ. 49, 54 κ.έ. 376 κ.έ.

μάζεται καὶ τὸ πείραμα. Ἐθνολογικὰ καὶ λαογραφικὰ μουσεῖα ἰδρύνονται πανταχοῦ, φωνογραφικὰ δ' ἀρχεῖε ἐν Βερολίνῳ καὶ ἐν Βιέννῃ ἀποδίδουσι τελειότατα τὰ φωνήματα τῶν διαφόρων πρωτογόνων λαῶν. Ἡ γλῶσσαι καὶ φιλολογία ἢ μυθολογία, ἡ τέχνη καὶ αἱ δεξιότητες, τὰ ἥθη καὶ ἔθιμα, τὰ ἔργα τοῦ πολιτισμοῦ ἐν γένει ἀποτελοῦσιν ἀντικείμενα μελέτης καὶ ἐρευνῶν πρὸς ἐξακριβώσιν τοῦ εἴδους καὶ τοῦ τρόπου τῆς ἐξελξεως κατὰ τόπους καὶ χρονικὰς περιόδους, κατ' ἔθνη καὶ φυλάς. Αἱ ἐργασίαι τοῦ Myers ἐκ τῆς ἀποστολῆς τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Cambridge, τοῦ Rivet, τοῦ Preuss⁽¹⁾, τοῦ Thurnwald, τοῦ Levy Brühl⁽²⁾, τοῦ Frazer Boas⁽³⁾, τοῦ Spieths κ. ἄ. ἀποτελοῦσι τὰ νεότερα δοκίμια προσόδου καὶ ἐξελίξεως ἐν τῇ λαοψυχολογίᾳ.

Ἄλλ' ἡ λαοψυχολογία δὲν περιορίζεται πλέον μόνον εἰς τὴν μελέτην τῆς πρωτογονοῦ καταστάσεως τοῦ κοινωνικοπνευματικοῦ βίου καὶ εἰς τὸν προσδιορισμὸν τοῦ εἴδους καὶ τοῦ τρόπου τῆς συμβασινοῦσης ἐξελίξεως. Ἐπειδὴ ἐκτείνεται εἰς πᾶν εἶδος ψυχοπνευματικῆς ἐκδηλώσεως κοινωνικῶν καὶ ὁμιδίων, διὰ τοῦτο περιλαμβάνει καὶ τὴν μελέτην καὶ ἐρευνᾷν τῶν τοῦ πολιτισμοῦ ἐν γένει καθ' ὁρισμένης μεθόδους, ὅσον καὶ τῶν διαφόρων κοινωνικῶν φαινομένων καὶ τῶν ἐκδηλώσεων τῶν προσεχομένων ἐκ τῶν ὁμαδικῶν ὁμάσεων. Ἐνεκα τοῦτου πολλοὶ διακρίνουσι παρὰ τὴν ἐν γένει λαοψυχολογίαν καὶ ψυχολογίαν τινὰ τοῦ πολιτισμοῦ, τοῦ κοινωνικοῦ βίου καὶ τῶν φαινομένων αὐτοῦ, καθὼς καὶ τῶν ἐκδηλώσεων διὰ συμπλοῆσεως καὶ συνφογείας μικροτέρων ὁμιδίων ἢ μαζῶν. Ἡ τοιαύτη διακρίσις θὰ ἦτο δεδικαιολογημένη βεβαίως λόγῳ τοῦ ἰδιατέρου σημείου ἐκ τοῦ ἐν γένει πνευματικοῦ βίου, τὸ ὁποῖον ἔχει ὡς ὄψιν καὶ καλλιφογεί ἢ ἐπεξεργάζεται ἐκάστη τῶν τοιούτων ψυχολογιῶν. Ἀν εἶναι δυνατὸν ὅμως καὶ γὰ ἀγνωσθῆ ὅτι πρόκειται περὶ λαοψυχολογίας καθόλου, ὅπως αἱ μερικαὶ αὐτὰ ψυχολογία ἀποτελοῦσι μέρη ἐκείνης. Γενόμενον δὲ τοῦτου δεκτοῦ ἡ λαοψυχολογία δεαιθεῖται εἰς τοιαύτην ἱστορικὴν καὶ τῆς ἐξελίξεως κατὰ τὸ παρελθὸν ἀφ' ἑνὸς καὶ εἰς λαοψυχολογίαν τοῦ ἐνεστώτος καὶ τῶν ἐκδηλώσεων τῆς ὁμαδικῆς συνφογείας καὶ τῆς κοινωνικῆς συμβασινοῦσης ἀφ' ἑτέρου. Κατὰ τὴν πρώτην ἀποφιν πρόκειται περὶ ἐξακριβώσεως τῆς πρωτογονοῦ ζωῆς καὶ μελέτης τῆς ἐξελίξεως ἀπὸ τῶν ἀρχῶν καὶ κατὰ τοὺς διαφόρους αὐτῆς βαθμούς. Κατὰ τὴν δευτέ-

(1) Hopfl, Th. Preuss: Geistige kultur der Naturvölker.

(2) L. Brühl: Les fonctions mentales dans les sociétés inférieures.

(3) Fr. Boas: The mind of primitive man.

ραν μορφήν τῆς λαοψυχολογίας πρόκειται περὶ τοῦ πολιτισμοῦ, τῶν κοινωνικῶν φαινομένων καὶ τῶν ψυχοπνευματικῶν ἐκδηλώσεων τῶν μαζῶν. Ἡ πρώτη ἀποτελεῖ οὕτω τὴν βάσιν σχηματισμοῦ γενικῆς τινος ἰδέας, ἐνῶ ἡ δευτέρα ἐρευνᾷ καὶ ἐπαληθεύει τῆς ἰδέας ταύτης ἐπὶ ἐνεστώσων καταστάσεων προσπορίζουσαν τὴν γνῶσιν τοῦ τρόπου καὶ τοῦ εἴδους τῶν ὁμαδικῶν καὶ κοινωνικῶν ἐκδηλώσεων.

Τὸ εἶδος τῆς ψυχολογίας τοῦ πολιτισμοῦ (*kulturpsychologie*), ὡς ἔχει μέχρι τοῦδε, ἀφορᾷ εἰς τὸν προσδιορισμὸν τῶν νόμων καὶ κανόνων τῆς ἀναπτύξεως καὶ ἐξελίξεως ἐν τῷ οἰκογενειακῷ, τῷ πολιτικῷ, τῷ οικονομικῷ καὶ ἐν τῷ καλλιτεχνικῷ βίῳ (Kueger, Hellpach καὶ Abderhalden), γίνεται δ' ἡ τοιαύτη ἐρευνα 1) τῇ βοήθειᾳ στατιστικῶν τῶν γεννήσεων, τῆς ἐγκληματικότητος, τῶν ἐπαγγελματικῶν ἐπιδόσεων, τῆς ἰδιοκτησίας, τῶν οἰκογενειακῶν καταστάσεων, τῶν κοινωνικῶν τάξεων, τοῦ συρμοῦ, τῆς ὑγιεινῆς, τῶν ἀποτελεσμάτων ἐκπαιδεύσεως καὶ φυσικῆς ἀγωγῆς, καὶ 2) δυνάμει προσανατολισμοῦ ἐν γένει πρὸς τὸ διὰ τῶν ἀντιλήψεων καὶ τῶν ἰδεωδῶν ἐκδηλούμενον πνεῦμα τῆς ἐποχῆς. Ἐπίσης αἱ τεχνικαὶ πρόοδοι κατ' εἶδος καὶ βαθμὸν καὶ τὰ μέτρα κοινωνικῆς προνοίας καὶ ὑγιεινῆς παρέχουσι σπουδαιοτάτην βάσιν μελέτης καὶ ἐκτιμήσεως τῶν ἐσωτερικῶν πνευματικῶν ἐλατηρίων καὶ τῶν τάσεων ἐνὸς ὄρουτος διὰ τοῦ πολιτισμοῦ αὐτοῦ λαοῦ. Ἡ τοιαύτη μελέτη διὰ στατιστικῶν καὶ συγκρίσεων φέρει εἰς ἐκτίμησιν μὲν τῶν γενικῶν κατευθύνσεων καὶ τῆς ἀκμῆς ἐνὸς λαοῦ ἢ ἔθνους, εἰς προσδιορισμὸν δὲ γενικῶν καὶ εἰδικῶν παραγόντων καὶ ἐλατηρίων, προκαλούντων τὴν τοιαύτην ἢ τοιαύτην ἡράσιν καὶ ἐκδηλουμένων εἰς τὰς ἰσχυροῦσας ἀξίας κατὰ πάσας τὰς φάσεις τοῦ βίου.

Ἡ ψυχολογία τῶν κοινωνικῶν φαινομένων ἀσχολεῖται εἰδικῶς εἰς τὰ ἐκ τῶν ὄρων συμβιώσεως καὶ τοῦ κοινωνικοῦ βίου προερχόμενα ἰδιότυπα φαινόμενα. Αἱ διαφοραὶ τῶν ἡλικιῶν, τῶν φύλων, τῶν ἐπαγγελμάτων, αἱ ἰδιουπίαι τῆς φυλῆς, τῆς κοινωνίας, τοῦ ἔθνους ἢ τῆς μικρᾶς κοινότητος καὶ τοῦ συνοικισμοῦ (πόλεως ἢ χωρίου) αἱ ψυχολογικαὶ ἰδιομορφίαι, τὰ εἶδη τῆς κοινωνικῆς ἐπιδόσεως καὶ τῆς ἰδιοφυίας, ὁ ἐκφυλισμὸς καὶ αἱ κοινωνικαὶ πνευματικαὶ ψυχώσεις καὶ νόσοι, αἱ αὐτοκτονίαι καὶ τὰ ἐγκλήματα, ἀποτελοῦσι τὸ περιεχόμενον τοῦ εἴδους τούτου τῆς ψυχολογίας. Τοῦτο τὸ περιεχόμενον, διὰ τῆς παρατηρήσεως, τῆς συγκρίσεως καὶ τῆς ἐμπειρίας ὑποκείμενον εἰς ἐπεξεργασίαν, δὲν ὑποβάλλεται εἰς ἀνάλυσιν, ἀλλὰ χρησιμοποιεῖται διὰ τὸν σχηματισμὸν γενικῶν συμπερασμάτων δυναμένων νὰ ἀποτελέσωσι τὴν βάσιν εὐρέσεως μέσων καὶ μεθόδων ψυχοτεχνικῶν πρὸς ἐξευγενισμόν

καὶ πρὸς ἀποκαταστάσιν τῆς ἀπὸ καίτης ἀκόφρου ἐδεξίας τῆς φυλῆς. Ἐπὶ τοιούτων βιάσεων καὶ χάριν τοιούτων ἀκοπιῶν καλλιργεῖται ἡ ψυχολογία τῶν κοινωνικῶν φαινομένων ἐν Ἀμερικῇ καὶ συντελεῖται ἡ ἀμβίθουναις εἰς τὰ προκαλοῦντα τὰ τοιαῦτα ἢ τοιαῦτα φαινόμενα αἷτια. Ἐκ τῶν σχετικῶν ἔργων ἄξιον σημειώσεως εἶναι: ἡ ἐπιστημονικωτέρα παρὰ ἡ τοῦ Gina Lombroso ψυχολογία τῆς γυναικὸς τοῦ G. Heymans (Psychol. d. Franke 1910), ἡ δίτομος ψυχολογία τῶν διαφορῶν τῶν φύλων ὑπὸ Lippmann (Psychologie d. geschlechts unter schiebe), τοῦ Straffella B. G. (Der sozial primitive), ἡ διαφορικὴ ψυχολογία τοῦ W. Stern (Differentielle Psychologie) κλπ. Τὴν ψυχολογίαν τῶν κοινωνικῶν φαινομένων ἐνισχύει κατὰ πολὺ καὶ ἡ Ἀνθρωπολογία καὶ ἡ Ἐθνολογία.

Πολλὰς λύσεις προβλημάτων ὀφείλει ἐπίσης ἡ ψυχολογία τοῦ εἶδους τοῦτου εἰς τὴν ψυχοτεχνίαν τοῦ H. Münsterberg (Psychotechnik, Psychologie und Wirtschaftsleben), καθὼς καὶ εἰς τὰ ἔργα τῶν: Deegener P. (Die Formen der Vergesellschaftung im Tierreiche), Stoltenberg H. Z. (Soziopsychologie), Krüger F. (Über Entwicklungspsychologie), W. McDougall (Introduction to sozial Psychologie) κλπ.

Ἡ ψυχολογία τῶν μαζῶν (Massen psychologie, Psychologie des foules) ἔρευνᾷ τὰς ἐκ τῆς ἀλληλεπιδράσεως ἀμέσως προκαταύχας εἰς τὰς ὁμάδας ψυχοπνευματικὰς ἢ συναισθηματικὰς ἐκδηλώσεις καὶ τάσεις, τὰς ἐπιφερούσας ἀλλοίωσιν ἐπὶ τῆς ἀτομικῆς λειτουργίας: τῆς συνειδήσεως δι' ἐπιβολῆς καὶ ὑποβολῆς. Ταῦτα πάντα ἐξετάζει ἡ ψυχολογία τῶν μαζῶν διὰ παρακολουθήσεως καὶ μελέτης τῶν αἰτίων, τῶν ἐπιτηρίων καὶ τοῦ τρόπου: 1) σχηματισμοῦ προσωρινῶν ὁμάδων αὐτομάτως καὶ κατ' ὄδον ἐκ διαβητῶν ἢ τεχνητῶς καὶ κατὰ προπαρασκευάσιν, 2) σχηματισμοῦ διαδηλώσεων καὶ ὁμηγύσεων, 3) ἐκδηλώσεως ὑπεργῶν, κανημάτων καὶ στείσεων, 4) ἐκτελέσεως ὁμιδικῶν ἐγκλημμάτων, ἐπιφυγῆς τοῦ νόμου λόντες κλπ. 5) ἐκδηλώσεως καὶ ἐξελίξεως ἐπιανεστιῶσεων περιλαμβανοουσῶν μεγάλας λαϊκὰς μάζας, 6) ἐκδηλώσεως πνευματικῶν ἐπιδημιῶν, φόβων, πανικῶν, 7) ἀνεπιτύξεως καὶ ἐξελίξεως τοῦ νεοεγγραφοῦ, 8) ὀργανώσεως καὶ ἐπιδράσεως ἢ ἐνεργείας θρησκευτικῶν ἰαφρέσεων, σωματείων, συλλόγων, μοναχικῶν κοινοβίων καὶ τεγμάτων κλπ. Εἰς τὴν τοιαύτην ἔρευναν ἡ ψυχολογία τοῦ εἶδους τοῦτου ἐπιδίδεται, ἀφ' ἑνὸς μὲν τῇ βοηθείᾳ ἀμέσων παρατηρήσεων καὶ παρακολουθήσεων, ἀφ' ἑτέρου δὲ τῇ βοηθείᾳ περιγραφῶν καὶ συγκριτικῶν μελετῶν. Ἔχει δ' ὅτε ὄψιν ὁμοιογενεῖς καὶ ἑτερογενεῖς

ἔρους σχηματισμοῦ ομάδων ἐφ' ὅσον επικρατεῖ διαρκῆς ἢ προσωρινῆς σύμπτωσις συναισθημάτων, διαθέσεων καὶ προθέσεων, καὶ χωρίζει ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ φαινομένου τούτου τοὺς παράγοντας τῆς ὁμαδικῆς συνεργασίας καὶ δράσεως εἰς διαρκεῖς καὶ προσωρινούς. Οἱ πρῶτοι εἶναι ὄρισμένοι λόγῳ τῆς αὐτῆς καταγωγῆς τῶν προσώπων, τῆς συμπτώσεως περιβάλλοντος, συμφερόντων κλπ., ἐνῶ οἱ δεύτεροι εἶναι ἀπειροὶ κατὰ τόπους καὶ περιστάσεις.

Ὁ τόπος καὶ αἱ ἐκ συγκεντρώσεων ἐν αὐτῷ ὁμαδικαὶ ἐκδηλώσεις δὲν ἀποτελοῦσιν ἀπαραίτητον ὄρον ὁμαδικῆς δράσεως, διότι εἶναι δυνατόν καὶ ἄνευ συγκεντρώσεων διὰ τῶν ἡμερησίων καὶ τῶν περιοδικῶν νὰ ἐκδηλῆται ὁμαδικὴ ἐνέργεια καὶ δράσις. Ἐξεταζομένης τῆς γενικῆς συστάσεως καὶ τῆς πνευματικῆς ἰδιομορφίας τῶν ἐκδηλώσεων τῶν ταιούτων ομάδων ἢ μαζῶν, ἔρχεται εἰς φῶς κακός τις μὲν συντονισμὸς τῶν διανοητικῶν λειτουργιῶν καὶ τῆς φρονήσεως τῶν ομάδων, ἐπικράτησις δὲ τῶν συμπιπτόντων συναισθημάτων εἰς μέγιστον βαθμόν. Ὑπὸ ταιούτην ἐπίδρασιν συνολικὴν ἢ ψυχοπνευματικὴν κατάστασις τοῦ ἀτόμου ὑφίσταται ταιούτην ἀλλοίωσιν ὅστε νὰ καταστρέφηται πᾶσα πρωτοβουλία καὶ ἀντίστασις αὐτοῦ καὶ νὰ ἔρχονται εἰς φῶς ἐνέργειαι τοῦ ἀτόμου μηχανικαὶ καὶ κατ' ὑποβολήν. Διαφέρει ἐννοεῖται ἡ κατάστασις τοῦ προεξάρχοντος καὶ τοῦ ὀδηγοῦ τῆς ταιούτης ομάδος, ὅστις συγκεντροῖ ἐν ἑαυτῷ πᾶσαν τὴν διανοητικὴν καὶ βουλευτικὴν ἐνέργειαν καὶ τὰς τάσεις καὶ ἐπιθυμίας τοῦ πλήθους, ἀντανεκλαστικῶς δὲ διὰ τούτων ἐπιδοῖ ἐπὶ τῶν μαζῶν. Ὅσον μεγαλειότερα εἶναι ἡ ἰσχὺς τῆς ταιούτης ἀντανεκλαστικῆς ψυχοπνευματικῆς ἐπικοινωνίας, τόσον περισσοτέραν ἐπιβολὴν καὶ ὑποβολὴν ἔξασκεῖ ὁ προϊστάμενος μίᾳς ταιούτης ὁμαδικῆς δράσεως. Καὶ τοῦναντίον, ὅσον μικροτέρα εἶναι ἡ συναισθηματικὴ αὐτοῦ ἐκδήλωσις καὶ ἡ ἀνάλογος βουλευτικὴ ἐνέργεια, τόσον ἀσθενεστέρα καθίσταται ἡ ὁμαδικὴ δράσις καὶ τόσον δυσαρέτως διατίθενται ἡ συμμετέχοντες. Μετὰ τὸν καθορισμὸν λοιπὸν τῆς ἐκτάσεως καὶ τοῦ περιεχομένου, τὴν εὑρεσιν τῶν καταλλήλων μεθόδων καὶ ὁρῶν, ἡ ψυχολογία τῶν μαζῶν ὀφείλει εἰδικῶς νὰ ἀσχοληθῇ, εἰς τὰς ἰδιομορφίας τῆς ομάδος ἐν τῷ συνόλῳ, εἰς τὰς ἀλλοιώσεις τῆς ἀτομικῆς ψυχοπνευματικῆς καςαστάσεως διὰ ταιούτων ὁμαδικῶν ἐπιδράσεων καὶ εἰς τὰ κατὰ τὴν ψυχοσύνθεσιν τοῦ προεξάρχοντος.

Εἰς τὴν ψυχολογίαν τοῦ εἴδους αὐτοῦ ἔχει καταγίνῃ εἰδικῶς ὁ L e B o n G. (Psychologie des foules 1894) κατὰ πρῶτον, ὅστις ἐρευνᾷ ψυχολογικῶς τὴν Γαλλικὴν ἐπανάστασιν καὶ τὰς ἐν δικαστηρίοις καὶ πο-

λιτικαῖς συναθροίσεσιν ἐκδηλώσεις. Ὁ Sighele S. ἐν Ἰταλίᾳ (La Delinquenza scrtaria, Milano 1897) ἐρευνᾷ ψυχολογικῶς τὰ ὁμαδικὰ ἐγκλήματα, ὁ Hehrach W. (Die geistigen Iridamien) τὰς πνευματικὰς ἐπιδημίας, ὁ ἀμερικανὸς W. Mc Dougall (The group mind κλπ.), ὁ ἄλλανδὸς Visser H. Z. A. (Collectiez psychologische Antrekken), τὰς ἐν γένει ὁμαδικὰς ἐκδηλώσεις. Ἐπίσης καὶ εἰδικαὶ ὄλως ἐκδηλώσεις καὶ ἄριστῶς περιπτώσεις (παιδιάς, τυχηρὰ παίγνια κλπ.) ἀποτελοῦσιν ἀντικείμενον μελέτης εἰς τὰ ἔργα τῶν Groos (Spiele des Menschen), Varendonck (Recherches sur les societés des enfants), Ὁ Moede ἐν Βερολίῳ ἐπεξεργάζεται ψυχολογικῶς ὄλικόν τε παιγνίων καὶ παιδιῶν, ἀθλητικῶν ἀγώνων καὶ ὁμαδικῶν ἐπιχειρήσεων, ἐν τῇ πειραματικῇ αὐτοῦ ψυχολογίᾳ τῶν μαζῶν (Experimentelle Massenpsychologie). Ἐπίσης καὶ ὁ Marhe (gleichführungkeit in der welt) καὶ ὁ Bände (Vorlesungen über psychologie der politik) παρέχουσι σπουδαίαν συνδρομὴν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ψυχολογίας τῶν μαζῶν.

40. Ἡ Παραψυχολογία καὶ ἡ Παραψυχολογία.

Τὴν ψυχολογίαν ἀπασχολοῦσιν ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ παρεκκλόντος αἰῶνος περίπου καὶ τὰ προβλήματα τῶν μυστηριωδῶν φαινομένων, ὅπως εἶναι ὁ πνευματισμὸς, ἡ τηλεπαΐθεια, ἡ μεταβίβωσις σκέψεως, ἡ ἐνόρασις, ἡ τηλεκινήσις, ἡ ὄλοποιήσις, ἡ μαγγυνία καὶ τὰ μαγικὰ μέσα καὶ μέθοδοι κλπ. Ταῦτα συνοδεύονται ἀπὸ τῶν ἀρχαιότητων ἀκόμη χρόνων (Νεοπλατωνικῶν) (*) τὴν καλλιστοῦσιν τὸν μυστικισμὸν κυρίως φιλοσοφίαν, περιλαμβανόντα σὺν τῷ χρόνῳ εἰς τὸ περιεχόμενον τῆς φιλοσοφίας τῆς φύσεως καὶ διὰ ταύτης ἀπασχολοῦσι τὴν ἐπιστήμην ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ δεκάτου ἐννάτου αἰῶνος. Ἀργότερον καὶ περὶ τὰ τέλη τοῦ αὐτοῦ αἰῶνος, ἐξισορροπήσεως τῆς οὐσίας καὶ σημασίας τῆς ὑποβολῆς καὶ τοῦ ὑπαντιαιμοῦ καὶ γενομένης μεγαλειότητος ἐμβαλόντος εἰς τὴν συγκριτικὴν ψυχολογίαν, τῶν λαῶν, ἔθνων κλπ. περιέχονται τὰ μυστηριώδη καὶ ἀπίστευτα φαινόμενα εἰς τὴν ψυχολογίαν ὑπὸ τοῦς τίτλους «Ὀκουλτισμὸς» (Okkultismus), ψυχικὰ ἔρευνα (psychical research). Μετὰ τὴν κατὰ πολλοὺς καὶ διαφόρους τρόπους ἐπὶ τοῦ ψυχοπνευματικοῦ βίου τῶν τε λαῶν, ὁμίλων καὶ τῶν ἀτόμων ἐπιδρῶσάντα Πανευρωπαϊκὸν πόλεμον, ἡ πίστις ἢ εἰς τὰ τοιαῦτα φαινόμενα ἐπανεκ-

(*) Παράφρασις: Περὶ μυστηρίων ἐπίσης καὶ ὁ Ἰάμβλιχος ὁμιλεῖ περὶ προφητείας, τηλεκινήσεως κλπ.